

Povijest Knjižnice Hrvatske (ondašnje Jugoslavenske) akademije znanosti i umjetnosti 1867.-1918.*

Jelica Leščić

Knjižnica HAZU, Zagreb

Hrvatska je tijekom 19. stoljeća prošla kroz korjenite preobražaje - do Banske Hrvatske. U Banskoj Hrvatskoj na kulturnom su planu ujedinjene sve hrvatske pokrajine, uobličeni hrvatski jezik kao preduvjet narodnog jedinstva, izgrađena misao o nacionalnoj utemeljenosti i potrebi državne neovisnosti, a Zagreb je postao metropola. Hrvatska je prošla put od kolebanja između moćnih država s kojima je morala dijeliti svoju povijesno-političku sudbinu preko narodnjačke južnoslavenske misli kao mogućeg okrilja pred stranim presizanjima do pravaškog mišljenja o vlastitoj sposobnosti za samostalni državni, politički i kulturni život. Glavne ustanove hrvatske znanosti i kulture utemeljene su upravo u Banskoj Hrvatskoj u 19. stoljeću: Matica ilirska (potom Matica hrvatska), Gospodarsko društvo, Narodni muzej, Jugoslavenska (sada Hrvatska) akademija znanosti i umjetnosti, Hrvatsko Sveučilište.

Nastanak Akademijine knjižnice

U vrijeme osnivanja Akademijine knjižnice u europskim su zemljama već dugo postojale stare dvorske i sveučilišne knjižnice, te bogate privatne knjižnice skupljene trudom, a na temelju interesa, pojedinaca. Mnoge od njih bile su manje ili više otvorene javnosti, ali duh prosvjetiteljstva, probuden nakon Francuske revolucije, kao i nagli industrijski razvoj, tražili su više. Od 18. stoljeća osnivana su učena društva, a uz njih i knjižnice, ponegdje u sklopu nacionalnih muzeja, poput znamenite knjižnice Britanskog muzeja, čiji je osnivač bio sir Hans Sloane, predsjednik engleskog Kraljevskog društva, tj. njihove akademije znanosti. Od ostalih važnih europskih nacionalnih muzeja treba spomenuti i Hrvatskoj bliži nacionalni muzej u Budimpešti, u sklopu kojega je 1802. godine osnovana i nacionalna knjižnica Szechenyi. Godine 1825. u Budimpešti je osnovana i Mađarska akademija znanosti, s bogatom knjižnicom grofa Telekyja, te su od tada u Budimpešti djelovale tri velike općeznanstvene knjižnice: najstarija, sveučilišna te muzejska i akademijina knjižnica.

Hrvatska je bila znatno siromašnija od Mađarske, što se odrazilo i na razvoj njezina knjižničarstva. Tijekom ilirskoga preporoda začeta je ideja o osnivanju Narodnog muzeja s knjižnicom, kojoj se namjeravalo, zacijelo po mađarskom uzoru, povjeriti važnu ulogu. Muzej je kasnije i osnovan, znatno prije Jugoslavenske (sada Hrvatske) akademije znanosti i umjetnosti, ali muzejska knjižnica se poslije u Zagrebu nije uspjela održati, već je njezin fond prigodom osnutka Sveučilišta 1874. godine pripao Sveučilišnoj knjižnici.

* Preradeni izvadak iz istoimenog magistarskog rada obranjenog na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 1998. godine.

Pokretači Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, vjerojatno su se pri organiziranju vlastitoga rada ugledali na Mađarsku akademiju znanosti. Osnivanje Akademije potrajalo je više godina, a tijekom priprema za njezino otvaranje utemeljitelji su počeli prikupljati i knjige za buduću Akademijinu knjižnicu. Tomislav Jakić, pišući o povijesti Knjižnice, smješta njezine početke u 1861. godinu - tada je zabilježena prva veća donacija knjiga. Jakić navodi da je u arhivu Akademije sačuvano pismo zagrebačkog odvjetnika Adalberta Schauffa od 29. kolovoza 1861., iz kojega je vidljivo da je on darovao Akademiji "određeni broj knjiga". Uz to je priložen popis koji sadrži 243 broja koji se odnose na ukupno 600 primjeraka knjiga, a na pismu je rukom zabilježeno: "Knjige su predane nakon ispravka kataloga Akademiji, Mesic¹. Agneza Szabo, koja je šire istražila promatrano razdoblje, zabilježila je da je Akademija od 1861. do 1866. godine imala čak 442 darovatelja koji su svojim donacijama stvarali i obogaćivali njezin arhivski i knjižnični fond². O općoj klimi u svezi s osnivanjem Akademije, pa time i njezinih ostalih zavoda, Knjižnice i Arhiva, svjedočio je kasnije, 1892. godine, i predsjednik Matice hrvatske Tadija Smičiklas riječima:

*"Tek stariji ljudi znadu, kolikim je čarom djelovalo samo ime akademije na tadanji hrvatski svijet. Osjećalo je svačije srce, da se u ovom najvišem zavodu nauke i umjetnosti predstavlja narod sa najvišim ciljevima svoga života"*³.

Jasno je da je takvo ozračje poticalo brojne donacije, odnosno da su mnogi istaknuti pojedinci i institucije držali svojom dužnošću i čašću pridonijeti osnutku Akademije i njezine knjižnice. U prilog tomu govori i bilješka iz Akademijina *Uručbenog zapisnika* 1861.-1867.: Namjesničko vijeće - spisi o Akademiji, gdje je 1865. godine upisano da biskup J. J. Strossmayer "priobćuje, da je platio, da se časopis *Oesterr. Revue* šalje akademiji dokle god bude izlazio"⁴. Knjižnica se uz to obogaćivala kupnjom cijelih privatnih knjižnica, zbirki rukopisa, pojedinih djela, te darovima i zamjenom s brojnim znanstvenim ustanovama u Monarhiji i svijetu. Prema Jakićevoj procjeni, do 1867. godine Akademija je prikupila više od 1000 knjiga za svoju Knjižnicu⁵.

Brojni darovi u knjigama svjedoče i o tome da je hrvatska kulturna javnost bila svjesna važnosti koju imaju pisani izvori za znanstvena istraživanja koja je namjeravala povjeriti budućoj akademiji. Prvi akademici vrlo su ozbiljno shvatili tu svoju zadaću pa Akademijin *Ljetopis* u svom prvom svesku iz 1877. godine donosi izvješće prvoga predsjednika Akademije Franje Račkoga o desetgodišnjem radu Akademije, u kojemu on, među ostalim, svjedoči o utemeljenju Knjižnice i Arhiva ovim riječima:

*"Ne manju pažnju obratila je Akademija od svojega prvoga početka na sabiranje i skupljanje učenih sredstava. Po toj brizi nastala njezina Knjižnica i Arhiv..."*⁶.

Uručbeni zapisnici Akademijini (pohranjeni u Akademijinu Arhivu) izvor su podataka o spisima koji se odnose na kupnju Kukuljevićeve knjižne zbirke. U *Uručbenom zapisniku* 1866.-1870., za 1868. godinu zabilježeno je da je Ivan Kukuljević ponudio svoju knjižnicu na prodaju, te da je poslan odbor koji će pregledati knjižnicu i predložiti Akademiji način na koji bi se ona otkupila. O tomu je izvješten i Kukuljević 18. siječnja 1868. g.⁷ U Akademijinim spisima za 1868. g. nalazimo i zapisnik skupnice Akademije, a članak 7. navodimo u prijepisu:

¹ Usp. T. Jakić (1978.), str. 85.

² Usp. A. Szabo (1988.), sv. 2., str. 126.

³ Usp. T. Smičiklas, F. Marković. (1892.), str. 41.

⁴ Usp. Akademijin Arhiv, *Uručbeni zapisnik* (1865.), tek. br. 74, nadnevak 26. 4.

⁵ Usp. T. Jakić (1978.), str. 86.

⁶ Usp. *Ljetopis JAZU* 1.(1867.-1877.), str. 11.

⁷ Usp. Akademijin Arhiv, *Uručbeni zapisnik* (1868.), tek. br. 2, nadnevak 1. 1.

“Pročitali smo pismo g. I. Kukuljevića od 1. siečnja gdje javlja da je naumio prodati svoju biblioteku i nudi da ju akademija odkupi ili nadje načina kako bi se odkupila. Naređeno bi da pravi članovi M. Mesić, V. Jagić i Gj. Daničić pregledaju biblioteku i predlože kako bi se ona mogla odkupiti.”⁸

Uručbeni zapisnik 1866.-1870., za 1868. godine bilježi i podatak o spisu kojim Akademija poziva rodoljube za upis “prinesaka” za nabavu Kukuljevićeve knjižnice⁹. Dalje se bilježe imena pojedinaca koji su dali priloge za nabavu Kukuljevićeve knjižnice. U Uručbenom zapisniku za 1868. godinu naveden je i spis koji navodi darovatelje, odnosno pojedince koji su novčano pridonijeli da se Kukuljevićeva knjižna zbirka može odkupiti¹⁰. Sam spis pohranjen u Arhivu Akademije donosimo u prijepisu¹¹:

“Br. 263

I. Prilozi za Kukuljevićevu knjižnicu

Jugoslavenska je akademija znanosti i umjetnosti dne 9 svibnja o. g. pozvala one odličnije sinove naše zemlje, koji su na poziv kr. nam. vieća od 28. svibnja 1863. obrekli bili pripomoć, da se za muzejsku knjižnicu nabavi bogata knjižnica neumrloga slavista dra P. Šafarika, ne bi li oni bili voljni namieniti svoje priloge, onda upisane, za nabavu po nas još znamenitije sbirke rukopisa i knjižnice, koje je presvjelti gosp. Ivan Kukuljević Sakcinski tečajem trideset godina neumorno i sustavno sakupljao. Pošto su se oni sinovi naroda i municipiji zemlje ovom pozivu odmah odazvali, upravila je jugoslavenska akademija dne 29 rujna o. g. drugi poziv na odličnije velikaše i imućnije članove naroda.

Posljedak ovih poziva bijaše tako povoljan, da je akademija mogla uglaviti s vlasnikom knjižnice ugovor, kojim joj ovaj ustupa svoju zbirku rukopisa i knjižnicu za 20. 000 for. Akademija je tako rukopise kako knjige ovih dana primila; te još se već sada nemože no ino, nego da pred sviet iznese imena onih plemenitih rodoljuba i municipija na vječnu uspomenu i da jim se u ime svoje i narodne prosvjete javno zahvali....(Slijede imena darovatelja i podatak o darovanim iznosima.)

U Zagrebu dne 21. prosinca 1868.

Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Dr. Fr. Rački, predsjednik”

Kupnja Kukuljevićeve knjižnice najveće je povećanje fonda u povijesti Akademijine knjižnice. Ta je zbirka imala više od 1000 rukopisa, 12000 tiskanih knjiga, te nekoliko tisuća listina i povelja, skupljenih kroz više od trideset godina. Od 1835. godine Kukuljević je sustavno izgrađivao svoju knjižnicu i na svojim brojnim putovanjima po zemlji i inozemstvu uvijek je kupovao knjige, ali dobivao ih i na dar od svojih suvremenika i poštovatelja, koje je stjecao na tim putovanjima. Dio knjiga naslijedio je od oca. U zbirci su bila zastupljena sva područja znanja - ipak, najveći je broj svezaka bio s područja povijesti, povijesti umjetnosti, te hrvatske i staroslavenske knjige, što je činilo oko 50 % Kukuljevićeve knjižnice odnosno 5447 svezaka. Tom je kupnjom Akademija dobila djela senjske i riječke tiskare, djela Marka Marulića, Matije Vlačića Ilirika i drugih protestantskih pisaca, tiskana glagoljicom, bosančicom, kao i kajkavske knjige iz 18. st. Bogato su zastupljeni i rječnici (Belosteneć, Daničić, Della Bella, Drobnić, Habdelić i dr.). U njoj su bile 74 inkunabule (kao gornju granicu uzimao je godinu 1550.), a inkunabula do 1500. godine bilo je 20 svezaka. Najdragocjenija knjiga iz te zbirke jest Glagoljski misal iz 1483. godine (nepotpuni primjerak s bilješkom da ga je Kukuljević dobio od Petra Bozanića, kapelana u gradu Krku). Mnoge knjige koje se danas čuvaju u Trezoru Akademijine knjižnice potječu upravo iz Kukuljevićeve zbirke.

⁸) Usp. Akademijin Arhiv, Akademijini spisi (1868.), tek. br. 2, nadnevak 1. 1.

⁹) Usp. Akademijin Arhiv, Uručbeni zapisnik (1868.), tek. br. 105, nadnevak 9.5.

¹⁰) Usp. isto, tek. br. 263, nadnevak 23. 12

¹¹) Usp. Akademijin Arhiv, Akademijini spisi (1868.), tek. br. 263, nadnevak 23. 12.

Do navedenih podataka dolazi se iz popisa koje je izradio sam Kukuljević. U Zagrebu je 1867. g. tiskana knjižica *Jugoslavenska Knjižnica Ivana Kukuljevića Sakcinskoga u Zagrebu*. Postoji i izdanje te knjižice na francuskom jeziku pod naslovom *Bibliothèque sud-slave de Jean Kukuljević Sakcinski à Agram*, tiskano iste godine, kao i katalog Kukuljevićeve knjižnice na listićima. U Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti čuva se devet svežnjeva kataložnih listića formata 18,5 x 12,5 cm s tiskanim rubrikama za kataložni opis pojedinog djela (broj - spisatelj - naslov knjige - mjesto štampe - i naklade - godina - časti - format - opaske) pisanih Kukuljevićevom rukom.

Kukuljevićeva je zbirka bila podijeljena ovako: 1. Rukopisi; 2. Listine i povelje; 3. Tiskane knjige. Tiskane je knjige, koje se i danas nalaze u knjižnici Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Kukuljević podijelio u 47 skupina i uz svaku je naveo i broj knjiga. Tu su zastupljena sljedeća područja: teologija, povijest, zemljopis, pravo, filozofija, grčki i rimski klasici, gospodarstvo, medicina i vojništvo, književnost, filologija i prirodne znanosti. Najzastupljenija su područja: povijest, hrvatske i staroslavenske knjige, te povijest umjetnosti i starina. Među povijesnim djelima skupljena su brojna djela koja obrađuju slavensku povijest, kao i knjige iz senjske (1494.-1508.) i riječke (1530.-1531.) tiskare, te djela iz mletačkih tiskara 15.-18. stoljeća i dr. Sastav njegove knjižnice pokazuje da je osim razumijevanja i ljubavi za knjigu imao i stručno znanje, a valja priznati da materijalne mogućnosti nisu jedini preduvjet stvaranja takve zbirke.

Između Akademije i Ivana Kukuljevića Sakcinskoga sklopljen je 5. kolovoza 1868. kupoprodajni ugovor kojim su u sedam točaka utvrđeni uvjeti kupnje i obveze obiju strana. U njemu je utvrđeno da će Kukuljevićeve knjige biti preuzete prema katalogu na listićima (koji je, kako je već rečeno, do danas sačuvan), s time da će mu se vratiti one knjige kojih se primjerak nalazi u Muzejskoj knjižnici, pa bi u Akademijinoj knjižnici bile dublete. Utvrđena je ukupna cijena knjižnice od 20.000 forinti. Ugovor su u ime Akademije potpisali Ljudevit Vukotinić, Vatroslav Jagić i Matija Mesić. Pohranjen je u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti na signaturi XV-23 E-II-13¹².

U Akademijinu Arhivu (koji je 1892. odvojen od Knjižnice i utemeljen kao zasebna Akademijina ustanova) rukopisna ostavština Ivana Kukuljevića Sakcinskoga vodi se pod signaturom XV-23, a sadrži njegovu bogatu korespondenciju, dokumente za političku i književnu djelatnost, njegova neobjavljena djela, prijepise brojnih listina, kodekse, te bilježnice. Postavši dijelom Akademijine knjižnice, Kukuljevićeva je knjižna zbirka postala dostupna znanstvenicima i temelj Akademijina znanstvenoistraživačkog rada.

Ostale knjižnice u Zagrebu u vrijeme početaka Akademijine knjižnice

U vrijeme osnivanja Akademijine knjižnice u Zagrebu su djelovale sljedeće važne knjižnice: Knjižnica Zagrebačkog prvostolnog kaptola, Knjižnica Pravoslavne akademije i Knjižnica Narodnog muzeja.

Knjižnica Zagrebačkog prvostolnog kaptola

Knjižnica Zagrebačkog prvostolnog kaptola (Kaptolska knjižnica ili Metropolitana) utemeljena je po zagrebačkom biskupu Aleksandru Mikuliću 1690. godine iako njezina prošlost seže do vremena osnutka biskupije u Zagrebu. Biskup je (znan po svojim nastojanjima da Zagrebačka biskupija postane nadbiskupijom) za knjižnicu dao izgraditi posebne prostorije u Bakačevoj kuli, a njegov nasljednik, biskup Stjepan Zelišćević, izradio je 1695. godine statut Metropolitane. Bila je to privatna knjižnica, zatvorena za javnost, ali dostupna za znanstvena istraživanja (ovdje se valja sjetiti da su mnogi tadašnji akademici bili ujedno i svećenici:

¹²) Usp. Akademijin Arhiv, XV-23

Rački je bio kanonik, Mesić rektor i svećenik, Tkalčić prebendar Stolne crkve i kaptolski arhivar). Nadbiskup Juraj Haulik dao je urediti čitaonicu (uz nju se nalazila i soba za knjižničara), a 1846. g. dopustio je i svjetovnjacima da se služe knjižnicom. U to su vrijeme knjige bile smještene u dvije prostorije, a uz njih je bila čitaonica i radna soba knjižničara. Knjižnica nije bila sređena, nije imala stalnoga knjižničara, a fond se povećavao ostavštinama pojedinih kanonika ili darovima pojedinaca. Godine 1847. Metropolitana je, prema tadašnjim zapisima, posjedovala 20.561 svezak, što znači da je to već tada bila znatna i bogata knjižnica¹³.

Knjižnica Pravoslavne akademije

Počeci su ove knjižnice u samostanskoj knjižnici isusovačkoga reda. Kad je 1773. godine red ukinut, knjižnica je 1776. postala knjižnicom zagrebačke Kraljevske akademije znanosti, koja je iste godine sa svoja tri fakulteta (teološki, filozofski, pravni-juridički) zamijenila nekadašnje visoke škole zagrebačkog isusovačkog kolegija.

Već godine 1777. kanonik B. A. Krčelić daruje svoju privatnu knjižnicu akademiji i traži da akademijska knjižnica bude javna ustanova, što je i dopušteno kraljevskim rješenjem od 9. kolovoza 1777. Fond knjižnice rastao je darovima Eleonore Patačić, biskupa Vrhovca i drugih uglednika, a 1837. g. dobila je pravo na besplatni (obvezatni) primjerak; to je pravo obnovljeno 1852. g., a potom i Zakonom o tisku 1875. g. Knjižničar Pravoslavne akademije bio je Matija Smodek, koji je u izvještajima za šk. god. 1859./60. izvijestio o brojčanom stanju fonda knjižnice Pravoslavne akademije. Knjižnica je tada imala "15.910 komada uključivši knjige, brošure, rukopise, zemljopisne karte, a zajedno s dubletama 17.837 komada. Do kraja 1873./74. knjižni je fond narastao na 19.881 komad, a zajedno s dubletama bi iznosio 21 854 komada"¹⁴. Knjižnica Pravoslavne akademije bila je u vrijeme otvaranja Akademije jedina javna i sređena knjižnica u Zagrebu. Matija Smodek izradio je do 1867. g. abecedni katalog na listićima, te uvezani stručni, abecedni i inventarni katalog njezine zbirke, što znači da je ta knjižnica bila i po današnjim kriterijima potpuno sređena i stručno vođena¹⁵. Stručni katalog knjižnice sadržavao je sljedeće skupine: I. Encyclopedia, II. Philologia, III. Aestetica, IV. Anthropologia, V. Philosophia, VI. Mathematica, VII. Physica, VIII. Medicina, IX. Historia, X. Politica, XI. Ius, XII. Theologia¹⁶.

Knjižnica Narodnog muzeja

Narodni muzej otvoren je javnosti 1846. godine i imao je tri odjela: prirodoslovni, starinarsko-numizmatični i knjižnicu, koja je bila sasvim zanemarena i "najviše je trebala odvjetnika"¹⁷. Muzej je 1866. postao zemaljski zavod, a njegova uprava predana je Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti.

Baltazar Bogišić, koji je tada u Beču radio kao knjižničar u Dvorskoj knjižnici, zagovarao je 1866. g. potrebu uređenja Knjižnice zagrebačkog Narodnog muzeja, odnosno zalagao se za spajanje knjižnica Pravoslavne akademije, Narodnoga muzeja i Nadbiskupije kojim bi se u Zagrebu stvorila velika središnja knjižnica, a u svom spisu *O preuređenju Narodnog muzeja u Zagrebu* on kaže:

"... obrazovanosti jednoga naroda jedno od najvjernijih mjerila jest - bogatstvo duševnih proizvodah u knjigah; to jest, broj, veličina i uredba njegovieh javnieh bibliotekah.

¹³) Usp. A. Markov (1944.), str. 502.

¹⁴) Usp. E. Verona (1987.), str. 30.

¹⁵) Usp. isto, str. 47.

¹⁶) Usp. isto, str. 47.

¹⁷) Usp. B. Bogišić (1866.), str. 8.

Tu je istinu lako potvrditi dokazima iz najsjajnije i najslavnije dobe u historiji najrazličnijih narodah ...

... visoke škole nemogu biti bez encyklopaedske biblioteke, ali obratno da universalna biblioteka može obstati, pače, da je neobhodno potrebna i u nekih gradovih, gdje sveučilišta i nema i gdje nekim načinom sluči stranom kao surogat sveučilištu, to je istina potvrđena mnogimi primjeri ...

Ako dakle promislimo, da i Zagreb, kao glavni grad trojedne kraljevine, istieh duševnieh potrebah ima kao i većina... gradovah ... možemo bez straha kazati, da Zagreb universalnu sistematično uređenu biblioteku neobhodno treba...¹⁸.

O nesređenom stanju u Muzejskoj knjižnici svjedoči 1869. i Vienac riječima:

“...U muzeju imade hrpa knjiga, koje se ne mogu urediti, jer niti imade osoblja ustanovljena kod knjižnice zaključkom posljednjega sabora 1865/67, niti potrebitih ormara (...) učećoj mladeži bilo bi na veliku korist, kada bi se muzejska knjižnica uredila i kada bi se s njom, kao što je potaknuto, sdružila knjižnica pravoslavne akademije. Ili kako si možete pomisliti sveučilište bez muzeja i knjižnice? Uobće nam je velika javna knjižnica potrebna kao oko u glavi¹⁹.”

Dakle, *Vijenac* jasno svjedoči da je knjižnica Narodnoga muzeja, kojom je upravljala Akademija, 1869. bila nesređena. Međutim, i Muzejska je knjižnica bila razmjerno velika. Godine 1871. brojila je 16.000 svezaka. Te podatke priopćio je M. Smodek, koji je od 1871. do 1874. g. popisao sve knjige u Muzejskoj knjižnici i po narudžbi Akademije izradio njezin abecedni katalog na listićima²⁰.

Nastojanja oko sjedinjenja zagrebačkih knjižnica

Već je spomenuto Bogišićevo zalaganje za spajanje knjižnica Pravoslavne akademije, Narodnoga muzeja i Nadbiskupije kojim bi se u Zagrebu uspostavila velika središnja knjižnica. O pitanju spajanja postojećih knjižnica u jednu središnju postojala su, međutim, različita mišljenja.

Matija Smodek, knjižničar Pravoslavne akademije bio je protivnik “centralne knjižnice”, u koju su se na poticaj Jugoslavenske akademije imale g. 1868. ujediniti knjižnice Pravoslavne akademije, Narodnog muzeja i Jugoslavenske akademije Smodek, koji je uredio knjižnicu Narodnog muzeja, odlagao je čak i njezino ujedinenje s knjižnicom Pravoslavne akademije odnosno kasnije Sveučilišnom knjižnicom²¹. Protiv sjedinjenja triju knjižnica bila je i većina profesora, o čemu svjedoče sljedeće riječi Matije Mesića, ravnatelja Pravoslavne akademije:

“... premda priznaje velike koristi, koje bi se za unapređenje znanstvenog izobraženja postigle sjedinjenjem triju knjižnica u jednu knjižnicu centralnu, uvaživ ipak razloge, navedene po većini zbora učiteljskoga, ne može na ino, nego pristati uz ovaj zaključak ...²².”

Smodekov nasljednik Ivan Kostrenčić obnovio je 1877. godine pitanje spajanja Sveučilišne knjižnice s Akademijinom knjižnicom. Glavna Akademijina skupština 23. studenoga 1877. g. pristala je na to, ali taj zaključak nije nikad proveden. Kostrenčić je istovremeno pokrenuo i pitanje ujedinenja Kaptolske knjižnice sa Sveučilišnom knjižnicom, ali ni to nije uspjelo. Kad je Kostrenčić u predstavi Zemaljskoj vladi 1877. godine potaknuo pitanje sjedinjenja knjižnice Jugoslavenske akademije sa Sveučilišnom knjižnicom, Akademija je zaključila da se

¹⁸) Usp. isto, str. 15.

¹⁹) Usp. *Vijenac* 1.(1869.), br. 20 od 7. kolovoza 1869., str. 511.

²⁰) Usp. M. Rojnić (1974.), str. 36.

²¹) Usp. F. Fancev (1925.), str. 199.

²²) Usp. isto, str. 210.

njezina knjižnica spoji sa Sveučilišnom, no predsjednik Akademije Franjo Rački i njezin pokrovitelj, biskup Josip Juraj Strossmayer, tomu su se usprotivili. Koncem iste godine Kostrenčić je opetovano potaknuo i spajanje Metropolitane sa Sveučilišnom knjižnicom.

*"... tražio je da Akademija preda fond svoje knjižnice na trajno raspolaganje i upravljanje Sveučilišnoj knjižnici, što je za JAZU bilo sasvim neprihvatljivo ... Sveučilišni senat i Vlada prihvatili (su) Kostrenčićev prijedlog; ali da je glede toga pitanja u JAZU došlo do takvih razmirica, da se od ujedinjenja napokon moralo odustati"*²³.

Časopis *Vienac* koji je u rubrikama *Listak* i *Sitnice* redovito pratio sva zbivanja vezana uz najznačajnije zagrebačke ustanove o tom je problemu zabilježio:

*"...Kostrenčića, dosad pristava carske dvorske knjižnice u Beču, imenovao je svietli ban knjižničarom sdružene sveučilišne i muzealne knjižnice. Koliko je trebalo napora da dođe do toga! Nadamo se, da ćemo doživjeti još i to, da će se sve zagrebačke knjižnice spojiti u jednu ..."*²⁴.

Da bismo dobili bolji uvid u razmišljanja ključnih ljudi u tadašnjoj Akademiji o pitanju sjedinjenja zagrebačkih knjižnica i njihova spajanja u jednu veliku središnju knjižnicu, citirat ćemo pismo biskupa Josipa Jurja Strossmayera upućeno predsjedniku Akademije Franji Račkom 3. studenoga 1877. U njemu Strossmayer piše:

*"...Ako je međutim moguće i ugled i čast i budućnost Akademije spasiti i na to pristati, da se biblioteke združe, dobro bi bilo. Meni se veli, da je moguće, da ćeju akademici i prot Vašoj volji uz to prostati; ako je tako, onda treba pomisliti, u kaki bi Vi u tomu slučaju odnosaj prama Akademiji došli?"*²⁵.

Strossmayer se, dakle, glede toga pitanja rukovodio željom da djeluje u korist Akademije. Odgovarajući na citirano Strossmayerovo pismo Rački je u pismu od 13. studenoga 1877. napisao:

"Glede sjedinjenja naše akademičke knjižnice sa sveučilišnom, o kojem mi pišete u listu od 3. o. mj... ja sam Vam u -akovu naveo razloge proti sjedinjenju. Ne ima ni jednoga razloga za sjedinjenje osim obzira na udobnost 5-6 književnika, a imade mnogo razloga proti ... Akademija je korporacija eminentno književna, a knjižnici njezinoj zadaća je mnogo uža i specijalnija, negoli sveučilišnoj koja se imade glavno na nastavne svrhe osvrta-ti. Stoga je u Europi rijetko koja akademija bez svoje knjižnice akoprem je u istom gradu sveučilišna knjižnica; mnoge pače akademije imadu svoje zbirke, kabinete, galerije, itd.

*Ako bismo imali predati sveučilištu, ne vidim razloga zašto se Galerija slika ne bi predala muzeju. (...) Predati našu knjižnicu sveučilišnoj, značilo bi odsuditi onu na stagnaciju, pa bismo se izvrgli neprestanom konfliktu sa sveučilišnim knjižničarom (ne treba misliti samo na Kostrenčiće, već i na Smodeke, Poglediće itd.), koji kano zemaljski knjižničar nije odvisan od Akademije, i sa vladom. Ili našu knjižnicu sasvim inkorporirati u sveučilišnu, ili ju, naposeb pod našom upravom pridržati ... ostajem iz stotine razloga kod osvjedočenja, da Akademija pridrži svoju knjižnicu i da ju smatra svojim bitnim sastavnim dijelom. Kad se radilo bude, da se kaptolska knjižnica utjelovi ili pridruži, tada ću za to biti, jer Kaptol nije znanstvena korporacija..."*²⁶.

Zanimljivo je da je Rački kao kanonik bio sklon ujedinjenju Metropolitane sa Sveučilišnom knjižnicom, a protivio se spajanju Akademijine i Sveučilišne knjižnice jer je držao da se one trebaju nadopunjavati, a da uporabu Akademijine knjižnice treba uskladiti s uporabom Sveučilišne, da bi obje bile dostupne javnosti. Strossmayer je bio zadovoljan stavom Račkoga ko-

²³) Usp. *Vienac* 7(1875.), br. 31 od 31. srpnja 1875., str. 506.

²⁴) Usp. D. Sečić (1996.), str. 94.

²⁵) Usp. Korespondencija Rački-Strossmayer (1928.-1931.), knj. 2., str. 129.

²⁶) Usp. isto, str. 129-130.

ji je branio interese Akademije. No ban Ivan Mažuranić na Kostrenčićev je nagovor utjecao na akademike da prihvate spajanje knjižnica, o čemu Rački izvještava Strossmayera u pismu datiranom 6. prosinca 1877. moleći ga da podrži one "... akademike koji misle da Akademiji treba vlastita knjižnica ..." ²⁷ jer je i sam puno učinio za Knjižnicu i tako pokazao koliko je drži važnim dijelom Akademije.

Do spajanja knjižnica Akademije i Sveučilišta nije došlo, ali je kasnije, tj. 1892. godine, zabilježen još jedan, posljednji pokušaj da se to ipak provede.

"Iso Kršnjavi, naišavši kao odjelni predstojnik 1892. godine na taj neriješeni predmet (s obzirom da je ipak o spajanju knjižnica postojala pozitivna odluka glavne Akademijine skupštine od 23. 11. 1877. i zahtjev Sveučilišne knjižnice od 30. 8. 1879. kojem je Vlada željela udovoljiti) još jednom pokušao povezati spomenute dvije knjižnice. Ali u tome nije ni on uspio" ²⁸.

Rački i Strossmayer, koji su u Akademiji još uvijek obnašali iste funkcije, zadržali su svoja mišljenja o tome. U opsežnom pismu upućenom Akademiji datiranom 12. veljače 1892. Strossmayer kaže:

"Slavna Akademijo!

Iz javnih listova razumio sam, da se, nakon skoro 15 godina, potaklo pitanje o združenju akademijske sa sveučilišnom knjižnicom, a to pod izlikom, da se u Zagrebu uz sveučilište osnuje centralna biblioteka.

Držim se pozvanim u tom važnom pitanju reći svoju, ne samo kano pokrovitelj slavne Akademije, kojom se čašću ponosim, nego i kano ne najmanji podupiratelj akademijske knjižnice.

Meni obadva najviša naša zavoda, naime i Akademija i sveučilište, jednako leže na srcu, jer je obojima jedna skupna svrha: promicanje nauke i prosvjete u našem narodu; pak želim, da ovu svrhu, svaki zavod u svojem pravcu složno promiču i podupiru.

Nu, dok to želim, ne mogu želiti, da se jedan od tih zavoda slabi na prividnu korist drugoga. A to bi se uistinu dogodilo, kada bi se Akademija lišila svoje biblioteke, pa bilo samo i tako da se povjeri upravi sveučilišne biblioteke.

Ja sam već godine 1877. digao svoj glas proti takovoj znanstvenoj amputaciji naše Akademije ... Kada bi združenje akademijske i sveučilišne knjižnice za znanost bilo od tolike blagodati, kako to njegovi zagovornici ističu ... to bi se ovakova združenja provela i drugdje, gdje ovakva sva zavoda postoje u jednom mjestu ... Obadve knjižnice, i akademijska i sveučilišna, mogu se u učevne svrhe potpomagati ... ali ne smiju se sliti u jednu, jer svaka od njih imade svoju posebnu svrhu, svaka se od njih drugim načinom razvija, pak bi - iskreno mi je reći - i interes Akademije, pače i dobrotvora, prestao za prikupljanje djela i rukopisa ... Ne smije se zaboraviti ni na to, da sam i ja nabavio rukopisne zbirke Mihanovićevu, Keglevičevu, Theinerovu, zatim Tkalčićevu knjižnicu, da sam doprinjeo za nabavu Kukuljevićeve knjižnice i da sam skupocjena djela o umjetnosti poklonio samo Akademijskoj knjižnici. Ja ne bih nipošto mogao dozvoliti, da se ista od onoga, što sam jedino i isključivo Akademiji poklonio, ma kojim načinom od nje otuđi ... Ja pače sudim, da ... Akademija nije ni ovlaštena znamijeniti dio svoje imovine nekim načinom otuđiti i staviti pod skrbništvo drugoga, ma i koliko po svom biću srodnoga joj zavoda ..." ²⁹.

²⁷⁾ Usp. isto, str. 131.

²⁸⁾ Usp. D. Sečić (1996.), isto, str. 95.

²⁹⁾ Usp. Korespondencija Rački Strossmayer (1928.-1931.), knj. 4., str. 301-303.

³⁰⁾ Usp. isto, knj. 1.

Strossmayer je sigurno bio svjestan važnosti sveučilišta jer je donacijama potpomagao njegov rad i omogućavao studiranje siromašnijim studentima³⁰, no nikako nije želio da Akademija izgubi svoju samostalnost i da jedan svoj dio prepusti Sveučilištu. Strossmayer je strahovao da bi se isto moglo dogoditi i s Galerijom slika, odnosno da bi i drugi darovatelji povukli svoje donacije iz Akademije ako bi do spajanja knjižnica ipak došlo. Na dobrobit znanosti i kulturno-povijesnoga razvitka Hrvatske do spajanja knjižnica nije nikada došlo - svaka je zadržala svoju samostalnost, djelovala u skladu sa svojim načelima i potrebama institucija uz koje su utemeljene, a zajedno su, nadopunjujući se bile temelj znanstvenoistraživačkoga rada.

Položaj Knjižnice i njezin status u sklopu strukture Akademije i izvještavanje o njezinu radu od osnutka do 1918.

Arhiv i Knjižnica, dva Akademijina odjela, nisu u prvo vrijeme bili odvojeni. Položaj Knjižnice u sklopu Akademije utvrđen je i pravilima o radu Knjižnice - prema tim pravilima Knjižnica je bila unutarnja stvar Akademije, knjižničara je postavljala Akademija, a Vlada nije imala nikakva utjecaja na njezino poslovanje. Akademija je osnovala Odbor za Knjižnicu, koji su činili predsjednik Akademije i razredni predstojnici. O radu toga odbora svjedoče neki sačuvani spisi u Akademijinu Arhivu. Tako u Akademijinim spisima za 1877. godinu nalazimo sljedeći dokument koji donosimo u prijepisu³¹:

“Zapisnik sjednice akademičkoga odbora za knjižnicu od 23. svibnja 1877.

Prisutni: Dr. Fr. Rački kao predsjednik, Lj. Vukotinović, Š. Ljubić, Dr. Hanel.

Pošto je odbor ocienio, da se može konačno uređenje akademičke knjižnice u pretres uzeti što se stvori zaključak o tom, ima li se akademička knjižnica sdružiti sa knjižnicom sveučilišnom; zaključak ovakav pako samo glavna skupština stvoriti može; odluči preporučiti skupnoj akademičkoj sjednici za sada, da izabere u svrhu udobnije pristupnosti knjižnice, izdavati tamo i natrag primati uzajmljene knjige i paziti na red u posuđivanju knjiga.

Član prof. Hanel izjavi, da bi bio pripravan, ovu dužnost preuzeti koju ponudu odbor i prihvati.

Dr Hanel kao perovodja”

Na skupnim sjednicama Akademije Odbor je izvještavao o radu Knjižnice. Odbor za Knjižnicu navodi i *Ljetopis* 7./1892. uz ostale Akademijine odbore: Financijski odbor, Odbor za izdavanje historičkih i historičko-juridičkih spomenika, Odbor za sabiranje spomenika tradicionalne literature, Odbor za Hrvatski biografski rječnik, Odbor za istraživanje zemlje Razreda matematičko-prirodoslovnoga i Odbor za Galeriju slika. O radu Knjižnice izvještavali su i Akademijini tajnici - tajnik za gospodarstvena pitanja i tajnik za književna pitanja. Tajnici Akademije, u ovom promatranom razdoblju, bili su: - Daničić (1867.-1873.), V. Jagić (1870.-1872.), J. Majcen (1915.-1917.), F. Marković (1896.-1902.), P. Matković (1874.-1891.), A. Musić (1909.-1919.), B. Šulek (1874.-1895.), J. Torbar (1873.), M. Valjavec (1893.), K. Vojnović (1892.), F. Vrbanić (1894.-1908.). Tajnik za gospodarstvena pitanja iznosio je podatke o financijskom poslovanju Akademije, a pri iskazivanju troškova od *Ljetopisa* 12./1897. posebno se iskazivala visina financijskih sredstava koja su u proračunu bila namijenjena Knjižnici, zatim stvarni izdaci za Knjižnicu, te odnos toga iznosa prema proračunu (tj. više/manje utrošenih sredstava nego što je proračunom bilo predviđeno). U troškove Knjižnice ulazila su sredstva za kupnju časopisa, knjiga, rukopisa, te troškovi plaće knjižničara. Od 1892. godine troškovi arhiva posebno se iskazuju. Do *Ljetopisa* 14./1899. izdaci su navođeni u forintama, a kasnije u kru-

³¹) Usp. Akademijin Arhiv, Akademijini spisi (1877), tek. br. 170, nadnevak 6. 6.

nama, a iznosili su oko 10 % od ukupnih troškova Akademije. Trajnu financijsku potporu Knjižnici pružao je do svoje smrti i Josip Juraj Strossmayer svojim donacijama.

Akademija je na stranicama *Ljetopisa* izvještavala o radu svojih posebnih "prosvjetnih zavoda": Knjižnice, Arhiva i Galerije. Slijedom tih izvještaja može se pratiti rad Knjižnice tijekom promatranoga razdoblja.

Prostorni uvjeti u kojima je djelovala Akademijina knjižnica do 1918.

Pitanje smještaja Akademijine knjižnice, odnosno prostornih uvjeta u kojima je ona djelovala i u kojima se nalazila knjižnična građa, temeljno je pitanje koje se postavljalo od osnutka Knjižnice, pa i tijekom cijeloga njezina postojanja i rada. Tako je, na primjer, časopis *Dragoljub* 1867. godine zabilježio da je na prethodno traženje Sabora "hrvatska dvorska oblast odobrila troškovnik od 36.000 stot. na popravak staroga Kazina za nar. muzej i knjižnicu jug. akademije"³². U *Ljetopisu* je redovito izvještavano o Knjižnici, kao i o prostornim uvjetima u kojima je djelovala. Već u svesku 2./1877.-1887. *Ljetopisa* u izvještaju drugog tajnika Akademije - tajnika za književna pitanja, govori se o uređenju Knjižnice, odnosno o nastojanju da se ona uredi i otvori za javnu uporabu. Uređenje Knjižnice usko je povezano, kaže se u izvještaju, s izgradnjom nove zgrade Akademije. Knjižnica se nalazila na prvom katu Akademijine palače na Zrinskom trgu, knjige su bile smještene u ormarima što je opasno opterećivalo podove - jedino je rješenje bilo da se iseli Arheološki muzej koji se nalazio u prizemlju zgrade, a Knjižnica useli u njegove prostorije. Iz *Ljetopisa* 7./1892. doznajemo da uređenje Knjižnice nije dovršeno - Knjižnicu su činile četiri velike dvorane pune knjiga; *Ljetopis* 11./1896. izvještava da se Knjižnica preuređuje. *Ljetopis* 21./1906. ponovno uočava, u izvješću za Knjižnicu, da su prostorije Knjižnice postale pretijesne. Ponovno se javlja zabrinutost da zbog količine knjižnične građe podovi neće izdržati - Građevni odsjek Kraljevske zemaljske vlade predložio je premještanje nekih ormara, što nije bilo moguće zbog toga što bi u tom slučaju građa bila izložena svjetlu, a time i habanju³³. U *Ljetopisu* 22./1907. izvjestitelj za Knjižnicu, drugi tajnik Akademije i knjižničar A. Musić, naveo je:

"Budući da broj knjiga redovno svake godine poraste po prilici za jednu tisuću - ne obazirući se na izvanredne poklone i legat (tako će iz same Tkalčičeve knjižnice porasti za nekoliko tisuća) - počinju već i prostorije knjižnice za toliki broj knjiga (sada će biti u njoj oko 45.000 svezaka) bivati pretijesne. Zato su se već neki ormari morali premjestiti i u ovu dvoranu. K tomu dolazi još i ta nevolja, da i podovi, koji nijesu za to udešeni, već jedva podnose toliki tlak.

*Građevni odsjek Kr. zem. vlade, kojemu je prije dvije godine visoka Kr. zem. vlada na molbu Akademije povjerila da ispita, mogu li podovi knjižnice bez pogibli nositi još veći teret, predložio je, da se premjeste neki ormari, ali se to nije moglo izvesti, jer bi im se otešlo svjetlo. Svoj toj nevolji moglo bi se radikalno doskočiti samo onda, ako bi se iselio Arheološki muzej, kojemu su prostorije u Akademijinoj palači također već pretijesne, a pogibao, koja prijete knjižnici od prevelikoga tereta knjiga, prijete jednako i njemu. Tako bi se pomoglo jednome i drugome zavodu ..."*³⁴.

U *Ljetopisu* 22./1908. opetovano je upozoravano da "... od velikog tereta knjiga prijete opasnost i knjižnici i arheološkom muzeju pod njom. Radikalno bi se toj nevolji dalo doskočiti samo tim, da bi se arheološki muzej iselio, ali o tome ne odlučuje Akademija ..." ³⁵. Na Musićeva upozorenja nije bilo odaziva - 1913. g. on je tražio izlaz u smještaju Akademijine knjiž-

³² Usp. *Dragoljub* 1.(1867), br. 32, str. 512.

³³ Usp. *Ljetopis* 21.(1906.), str. 79.

³⁴ Usp. *Ljetopis* 22.(1907), str. 79-80.

³⁵ Usp. *Ljetopis* 23.(1908.), str. 72.

nice u prostorima novoizgrađene Sveučilišne knjižnice na Marulićevu trgu. Akademija to njegovo rješenje prostornih problema nije prihvatila i Knjižnica je i dalje ostala u skućenim prostorijama na prvom katu istočnoga krila Akademijine palače. Brige koje u pogledu smještaja i uređenja Knjižnice mučile Akademiju potrajale su i cijeli Prvi svjetski rat, pa i kasnije ³⁶.

Akademijini knjižničari od osnutka do 1918.

Akademijini knjižničari bili su:

- do godine 1882. Jaromir Hanel,
- od 1882. do 1892. Ivan Krstitelj Tkalčić,
- 1892. Kosta Vojnović,
- od 1893. do 1897. Matija Valjavec,
- od 1897. do 1921. August Musić.

Arhiv i Knjižnica do godine 1892. djelovali su zajedno, pa je funkciju knjižničara i arhivara obnašala ista osoba. Do 1882. tu je zadaću obnašao profesor i akademik Jaromil Hanel, rodom iz Moravske. Bio je profesor pravne povijesti na Sveučilištu u Zagrebu. Kao sveučilišni profesor i pravi član Akademije on nije imao vremena baviti se knjižničarskim poslovima, pa je dužnost knjižničara bila je za njega samo usputna djelatnost. Hanel je ipak bio prvi akademik koji je radio na uređenju fonda i poslovanja Akademijine knjižnice. On je istovremeno bio član odbora za izdavanje pravno-povijesnih spomenika. Tom je odboru dao zamjetan doprinos: pokrenuo je izdavanje niza *Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium*, te je već 1877. objavljen prvi svezak toga niza. U češkim i u njemačkim pravnim časopisima, potom u *Radu* i *Mjesečniku Pravničkoga društva* objavio je niz važnih rasprava te nekoliko priloga za *Ott_v Slovník naučný*. Kako je vidljivo iz citiranog zapisnika sjednice Odbora za Knjižnicu, njegova je dužnost bila posudba knjiga zainteresiranim pojedincima (u ono vrijeme u pravilu akademikima i sveučilišnim profesorima). Godine 1881. Hanel je otišao na češko sveučilište u Prag, gdje je postavljen za redovnog profesora austrijske pravne povijesti. Za *Narodnu enciklopediju*³⁷ biografsku je bilješku o Jaromilu Hanelu napisao M. Kostrenčić, a I. Strohal nekrolog u *Ljetopisu*³⁸ - znakovito je da niti jedan od ovih autora, govoreći o Hanelovom životu i radu, ne spominje njegovu dužnost knjižničara Akademijine knjižnice iz čega je razvidno da je ta služba bila samo sporedne naravi, odnosno da ga poslovi vođenja i uređenja Akademijine knjižnice nisu znatnije zaokupljali. Bila je to, kako je rečeno, počasna funkcija, pred kojom su njegove ostale obveze i interesi svakako imali prednost.

Nakon Hanelova odlaska u Prag dužnost arhivara i knjižničara preuzeo je 1882. g. povjesničar Ivan Krstitelj Tkalčić. Tkalčić, rođen u Zagrebu, bio je teolog koji se bavio hrvatskom svjetovnom i crkvenom povijesti. Bio je prebendar Stolne crkve. Poseban predmet njegova proučavanja bila je povijest Zagrebačke biskupije i Prvostolnice (požar zagrebačke Katedrale 1624. g., riznica zagrebačke Katedrale, utvrde oko Katedrale, grobovi u Katedrali i dr.), zatim glagoljaštvo u okolici Zagreba (Resnik, Vrhovec), samostanski redovi u Hrvatskoj (povijest cistercita, templari i dr.). Od svjetovne povijesti posebno je istraživao povijest Zagreba. Njegova izdanja isprava koje se odnose na Zagreb i Zagrebačku biskupiju točna su i kritična. Godinama je bio arhivar Kaptolskoga arhiva, te potpredsjednik Hrvatskoga arheološkog

³⁶) Godine 1927. Akademija moli zastupstvo grada da joj osigura zemljište za gradnju nove palače na današnjem Trgu hrvatskih velikana, pa i zbog skućenih prostora u kojima je bila smještena knjižnica: dio knjiga bio je kasnije (1930.) smješten u posebnom spremištu koje je Akademija izradila na tavanu svoje palače, a u koje su premještene manje tražene starije publikacije. U Akademijinoj kući na Trgu kralja Tomislava preuređene su podrumske prostorije u koje je smješten jedan dio knjižnice (1933./4.).

³⁷) Usp. Narodna enciklopedija (1926.-1929.), knj. 1., str. 816.

³⁸) Usp. Ljetopis 25.(1910.), str. 118-129.

društva u Zagrebu, a radove je objavljivao u *Radu, Obzoru, Katoličkom listu, Viencu* i dr. Dopisnim članom Akademije postao je 1875., a pravim članom 1883. Kad je Tkalčić preuzeo Knjižnicu, zahtjevi su Akademije za angažman knjižničara bili već znatno veći. Tako u Akademijinim spisima iz 1882. godine nalazimo sljedeći (nenaslovljeni!) dokument koji donosimo u prijepisu³⁹:

“Ovlašten sam po akademiji dogovarati se s vami: jeste li i pod kojimi uvjeti voljni preuzeti službu akademičkoga knjižničara, kojega su dužnosti i zadaća naznačeni u pravilih, koja sam vam kratkim putem jurve priobćio.

Pošto je knjižnica sada smještena u novih sobah, i pošto znatan diel, osobito posljednjih knjiga godina nadošlih knjiga, nije popisana: jedna od glavnih zadaća knjižničara bila bi, da polagano uredi i popiše knjige i rukopise. Ne manje je važno za porabu knjižnice, da knjižničar bude u stalno vrieme u knjižnici, u kojoj bila bi čitaonica otvorena občinstvu. Stoga izvolite za slučaj, ako pristanete na taj poziv, naznačiti takodjer vrieme, koje uz ostale svoje zvanične poslove, mogli biste posvetiti samo knjižnici.

U Zagrebu 23. svibnja 1882. Predsjednik jugoslav. akademije”

U Uručbenom zapisniku za 1882. zabilježen je u rubrici: Kratki sadržaj Poziv Tkalčiću bi li primio službu akadem. knjižničara⁴⁰, što potvrđuje da je dopis Tkalčiću i upućen. Uručbeni zapisnik za istu godinu, u rubrici Kratki sadržaj bilježi⁴¹:

I. Tkalčić obznanjuje uvjet pod koji bi primio službu akad. knjižničara i pismara, a sam dokument, pohranjen u Akademijim spisima, navodimo u prijepisu⁴²:

“Presvjetli gospodine! Velecijenjenim dopisom (došlo? - nečitko op. J. L.) 23. svibnja 882 br. 136. izvoljeli ste Vi ovlašten po jugoslavenskoj akademiji upitati me: bi li i pod kojimi uvjeti voljan bio preuzeti službu akademičkoga knjižničara i arkivariata uza to, i koje vrieme mogao bi za to upotriebiti. Na ovaj upit čast mi je po Vami odgovoriti Slavnoj Akademiji, da sam pripravan preuzeti tu službu, uz dužnosti i zadaću kako to propisuju pravila glede uredjenja knjižnice, i da svaki dan od 10 do 1 sat mogu posvetiti ovoj službi. Što se pako dotiče plaće, to bih se usudio zahtjevati godišnjih 400 for. a scienim da nije to odviše, jer ću sam, bez pripomoći ikakova pisara i uređivati ju i kataloge pisati. Izvolite Presvjetli gospodine, dojaviti to Slavnoj Akademiji, pa ako pristane uz ovaj moj predlog, to ću sdušno i točno preuzeti i vršiti što obrekoh. Primito Presvjetli Gospodine moj izraz dubokoga šovanja, kojim se bilježim.

U Zagrebu 10. srpnja 1882. Pokoran sluga Ivan Tkalčić.”

Na taj Tkalčićev dopis, Akademija je, kako je vidljivo iz Akademijinih spisa za 1882. godinu, odgovorila:

“Na temelju Vašega očitovanja... imenuje Vas ova akademija svojim knjižničarom uz godišnju nagradu od četiri stotine for. ... koji će Vam se doznačiti počam od dana, kojega ćete upravu knjižnice i arkiva preuzeti”⁴³.

Tkalčić je, dakle, radio u Knjižnici svakoga radnoga dana po tri sata, što nije bilo dovoljno, jer nije imao nikakve pomoći, čak ni pisara. Na dužnosti knjižničara ostao je Tkalčić do 1892. S obzirom na njegove interese i područje rada i istraživanja, može se pretpostaviti da je kao povjesničar i kaptolski arhivar više pažnje posvećivao svom radu voditelja Akademijina arhiva, nego Knjižnici. U prilog tomu ide i činjenica da *Ljetopis* 20./1905. donosi njegov nekro-

³⁹) Usp. Akademijin Arhiv, Akademijini spisi (1882.), tek. br. 136, nadnevak 23. 5.

⁴⁰) Usp. Akademijin Arhiv, Uručbeni zapisnik (1882.), tek. br. 136, nadnevak 23. 5.

⁴¹) Usp. Akademijin Arhiv, Uručbeni zapisnik (1882.), tek. br. 169, nadnevak 18. 7.

⁴²) Usp. Akademijin Arhiv, Akademijini spisi (1882.), tek. br. 169, nadnevak 18. 7.

⁴³) Usp. Akademijin Arhiv, Akademijini spisi (1882.), tek. br. 169

⁴⁴) Usp. Ljetopis 20.(1905.), str. 156.

log, u kojemu se njegova uloga knjižničara niti ne spominje⁴⁴. Godine 1892. Arhiv je odvojen od Knjižnice i Tkalcčić od tada preuzima dužnost voditelja Akademijina Arhiva.

Sljedeći knjižničar postao je Kosta (Konstantin) *Vojnović*, ali samo nakratko, jer je on tek tijekom 1892. g., poslije odvajanja Arhiva, preuzeo brigu o Knjižnici. Vojnović je bio političar i sveučilišni profesor, rođen u Herceg Novom. Gimnaziju je završio u Dubrovniku, pravo studirao u Beču, doktorirao u Padovi, a prije dolaska u Zagreb bio je advokat u Splitu. Odmah nakon otvaranja Sveučilišta u Zagrebu godine 1874. postao je redovni profesor građanskoga prava. Posebno se bavio sudsko-upravnom povijesti Dubrovnika, a rasprave s tom tematikom objavljivao je u *Radu*. Glavna skupština Akademije održana 27. studenog 1889. izabrala je Vojnovića dopisnim članom Akademije, a glavna skupština od 4. prosinca 1890. g. izabrala ga je pravim članom Akademije. Vojnović se vratio odvjetničkom pozivu, a u pismu upućenom Akademiji koje nalazimo u Akademijinim spisima za godinu 1893. kaže⁴⁵:

"Slavna Akademijo!

Pošto slijede okolnosti koje su me prisilile tražiti svoji posljednji dopust, te sam se odlučio povratiti na odvjetovanje, polažem svoju tajničku i knjižničarsku čast, te molim Slavnu Akademiju da izvoli prihvatiti moju odreku i izdat mi absolutorij.

Gruž, 2. listopada 1893. Dr. Konstantin Vojnović"

Biografska bilješka u *Narodnoj enciklopediji* koju je potpisao M. Prelog⁴⁶ ne spominje ga kao akademika niti kao knjižničara Akademijine Knjižnice, a niti njegova biografija koju je za *Ljetopis* napisao Ferdo Šišić⁴⁷ ne spominje tu njegovu dužnost.

Nakon Vojnovića godine 1893. dužnost knjižničara preuzeo je akademik Matija *Valjavec*. Matija Valjavec (u pojedinim izvorima Valjavac) Kračmanov, slavist i klasični filolog, dijalektolog, pjesnik i sakupljač slovenskih i kajkavskih narodnih umotvorina, rođen u Gorenjskoj, školovao se u Kranju, Ljubljani i Beču, službovao u Varaždinu i Zagrebu. Uredio je i izdao djela V. J. Barakovića, D. Ranjine, te starohrvatska crkvena prikazanja u Akademijinu nizu *Stari pisci hrvatski*, surađivao u izdavanju Akademijina *Rječnika*, a objavio je i glagoljski Koluničev zbornik. Dopisnim članom Akademije postao je 1897., a pravim članom 1879. Valjavec se znatno intenzivnije posvetio knjižničarskom poslu, o čemu svjedoči i sljedeći ulomak iz *Ljetopisa*:

"1893. godine iza odlaska Vojnovićeva preuzeo je i tajničke i knjižničarske poslove, dok nije bio u glavnoj skupštini od 12. prosinca god. 1893. izabran tajnikom i knjižničarom. Ali kako je iza smrti nezaboravnoga Račkoga tajnika zapao veći teret, a Valjavec je već onda ozbiljno poboljševao, zahvali se u skupnoj sjednici od 15. srpnja godine 1894. na tajništvu, ali zadrži knjižničarsku službu, koju je obavljao sve do smrti. Knjižnicu je popisao gotovo svu koliko je još nije bilo popisano, a to je bilo mnogo, jer je akademičkoj knjižnici upravo u to vrijeme pripala knjižnica Bogovićeve i Račkoga. U obće je čitavu knjižnicu uredio, kako je uza svoje slabo zdravlje najbolje mogao. Zatim je stao prepisivati katalog. Napokon je odlučio velik dio duplikata i sastavio im alfabetski popis..."⁴⁸

Međutim, ni Valjavčev nekrolog objavljen u *Viencu*⁴⁹ u rubrici *Listak*, koji bilježi njegov pjesnički rad i rad na objavljivanju i skupljanju narodnoga blaga, ističe njegove zasluge na polju filologije, ulogu knjižničara Akademijine knjižnice uopće ne navodi. Jednako je postupio i autor nepotpisane biografske bilješke u Stanojevićevoj *Narodnoj enciklopediji*⁵⁰.

⁴⁵ Usp. Akademijin Arhiv, Akademijini spisi (1897), tek. br. 157, nadnevak 9. 10.

⁴⁶ Usp. Narodna enciklopedija (1926.-1929.), knj. 4., str. 194.

⁴⁷ Usp. F. Šišić 24.(1909.), str. 77-101.

⁴⁸ Usp. Ljetopis 12.(1897), str. 276-277.

⁴⁹ Usp. Vienac 19.(1897), br. 12. od 20. 3. 1897., str. 194.

⁵⁰ Usp. Narodna enciklopedija (1926.-1929.), knj. 4., str. 194.

Kad je Matija Valjavec zbog bolesti odstupio, knjižničarska je dužnost zapala profesora Augusta Musića. Musić je bio klasični filolog, rođen u Kranjskoj. Gimnaziju je završio u Novome Mjestu, a sveučilište u Zagrebu. Napisao je povijest grčke književnosti, bavio se gramatikom hrvatskoga jezika. Od 1894. bio je profesor grčke filologije na zagrebačkom Sveučilištu, a u *Radu* je objavio više rasprava s područja gramatike hrvatskoga jezika. Godine 1892. glavna skupština Akademije izabrala ga je dopisnim članom Razreda historičko-filologičkoga, a 1896. postao je pravim članom Akademije. Mjesto knjižničara Akademijine Knjižnice povjerenom mu je najprije privremeno (na skupnoj sjednici od 4. travnja 1897.), a ubrzo zatim kao stalno mjesto (na glavnoj skupštini od 16. prosinca 1897.). Bio je knjižničar pune dvadeset i četiri godine, a poslije je Akademija tu službu povjerila pravom članu Akademije *Stjepanu Ivšiću*. O njegovu knjižničarskom radu znamo već znatno više. Musić je u Ljetopisu objavio svoje *Autobiografske bilješke*, te je u njima, među inim, napisao i o svom knjižničarskom radu sljedeće:

“Kao knjižničar dolazio sam u Akademiju svaki dan po dva sata; istom onda, kad sam postao i književni tajnik, stegnuo sam s dopuštenjem Akademije svoj dolazak u knjižnicu samo na tri dana u nedjelji ... Kao knjižničar revidirao sam katalog čitave knjižnice, a i inače sam imao dosta brige, jer je počelo ponestajati mjesta za knjige, kojih je mnogo u zamjenu za publikacije naše Akademije stizalo. Tako su se morale knjige iz posebne sobe zapadno od arhiva zajedno sa stelažama prenijeti u prvu sobu knjižnice, koja je dotle bila kao pisarna knjižnice, jer se ona soba predala arheološkom muzeju, da ovaj preda jednu sobu u prizemlju Akademiji za stan njezinu podvorniku. Poradi toga su se ormari s knjižnicom dra. Fr. Račkoga, koja je pripala Akademiji, a stajali su dotle u pisarni knjižnice, morali premjestiti čak u svečanu dvoranu. Neka se uzme na um još i to, da se knjižnica mnogo upotrebljavala, a pomoćnika, daka sveučilišnoga, dobio sam dosta kasno, pa će se vidjeti, da je brige i posla bilo dosta”⁵¹.

Iz toga je vidljivo da je Musić u knjižnici provodio znatno manje vremena nego njegovi prethodnici Tkalčić i Valjavec, ali već je ipak imao pomoćnike. Na glavnoj skupštini Akademije 11. prosinca 1902. Musić je izabran za književnog tajnika, a izbor je potvrđen na glavnoj skupštini od 14. prosinca 1905., te je znači vršio dvije funkcije: i knjižničarsku i funkciju književnoga tajnika. Povećane obveze riješio je tako da je tri puta tjedno radio u Knjižnici, a tri puta tjedno obavljao je tajničke poslove. Musić je bio književni tajnik do smrti gospodarskoga tajnika Frana Vrbanića: od 1909. Musić postaje gospodarski tajnik, a napušta mjesto književnoga tajnika. I dalje je obavljao dužnost knjižničara, s vremenskim rasporedom kao i u vrijeme dok je bio književni tajnik. Godine 1915. Musić, zbog bolesti, napušta mjesto gospodarskog tajnika, te je ostao samo knjižničar do 1921. g. Biografska bilješka u *Narodnoj enciklopediji*⁵² ne spominje njegov status akademika, a pogotovo ne dužnost knjižničara Akademijine knjižnice, koju je obnašao poslije Matije Valjavca, odnosno od 1897. godine.

Iz dostupnih iznesenih podataka koje smo u cijelosti iznijeli razvidno je da su knjižničari Akademijine knjižnice bili akademici, kojima je područje interesa, bavljenja i proučavanja bila povijest, pravo, odnosno filologija, koji su prvenstveno udovoljavali svojim znanstvenim interesima, potom dužnostima (tajničkim i drugim) u Akademiji, a tek usputno se bavili Knjižnicom. To je, očividno, odgovaralo i samoj Akademiji, koja svoju Knjižnicu spominje u svim svojim izvješćima i ne želi je se odreći tijekom opetovanih nastojanja da se ona spoji sa Sveučilišnom knjižnicom u veliku središnju zagrebačku, pa i hrvatsku knjižnicu. Unatoč tomu, Akademija nije u ovom promatranom razdoblju, pridavala svojoj Knjižnici dovoljnu važnost da bi postavila profesionalnoga knjižničara koji bi se bavio jedino uređenjem i vođenjem Knjižnice, njezinim poslovanjem, opremom, fondom, korisnicima i dr. Istini za volju valja re-

⁵¹) Usp. A. Musić, Ljetopis 51.(1937-38.), str. 195.

⁵²) Usp. Narodna enciklopedija (1926-1929), knj. 2., str. 1065.

ći da u to vrijeme u Hrvatskoj još nije bilo ustrojeno redovito knjižničarsko školovanje, polaganje stručnoga ispita, pa stručno obrazovanoga knjižničarskoga osoblja gotovo nije bilo, ali mogućnosti su ipak postojale⁵³.

Način izbora i dužnosti knjižničara bile su obuhvaćene *Pravilima za knjižnicu* (1882., razdio I.). Propisano je da knjižničara izabire Akademija, a u slučaju njegove spriječenosti Knjižnicom upravlja tajnik Akademije. Knjižničar pazi na porabu Knjižnice i vodi brigu o nabavi novih naslova. Svake godine podnosi glavnoj skupštini Akademije izvještaj o radu i financijski izvještaj⁵⁴.

Rad knjižničara pratio je *Ljetopis* iz kojega vidimo da akademik knjižničar Kosta Vojnović nije mogao obavljati poslove u Knjižnici spriječen drugim obvezama, pa je uređivanje Knjižnice povjerenom akademiku M. Valjavcu (8./1893.). Sljedeće izvješće o radu Knjižnice (10./1895.) spominje bolest knjižničara kao razlog spore izradbe knjižničkoga kataloga, odnosno sa žaljenjem izvještava o gubitku knjižničara (12./1897.). Na sjednici od 4. travnja 1897., bilježi *Ljetopis*, pravi član Akademije A. Musić izabran je za zamjenika knjižničara za tu godinu. Iz izvještaja objavljenih u *Ljetopisu* doznajemo, u izvještaju sa skupne sjednice Akademije, da se "bibliotekaru" A. Musiću dopušta da za katalogiziranje uzme pomoćnika "... za kojega će se trošak podmiriti od dohotka prodanih duplikata."⁵⁵ Znači, Akademijini knjižničari nisu mogli obaviti mnogo posla u Knjižnici, jer su u pravilu radili sve sami. Tek je Musić dobio plaćenog pomoćnika.

Izgradnja fonda Knjižnice

Akademija je od početaka posvetila veliku pažnju skupljanju sredstava za znanstveni i istraživački rad, a u ta sredstva svakako možemo svrstati i Knjižnicu. Knjižnični je fond građen kupnjom cijelih privatnih knjižnica, pojedinih važnih djela, ali i zamjenom publikacija s drugim srodnim ustanovama. Tako su u početku rada Knjižnice kupljene knjižnice Ivana Kukuljevića Sakcinskoga, Ivana Tkalca, Frana Kurelca, a za Arhiv su nabavljene zbirke rukopisa konzula Mihanovića i zbirka listina Samuela Keglevića. Znatan dio fonda primila je Knjižnica i na dar - darovane su joj knjižnice Dragojla Kušlana, Živka Vukasovića, zbirka starih hrvatskih pisaca u rukopisima J. J. Strossmayera i dr. Tako Akademijin *Uručbeni zapisnik* 1866.-1870., za 1866. godine⁵⁶ bilježi da je administraciji časopisa *Oster. Revue* upućena zamolba da pošalju "manjkajuće" sveske, a u rubrici "ubilježenje, što je zaključeno" navedeno je: "Poslije se je doznalo da sveske ima dr. Fr. Rački". *Vienac* 1869. navodi:

*"Preko sveze koju akademija podržava s mnogimi učeniimi društvi i preko akademičke knjižnice, prelazimo s velikom radošću na sbirku slika...."*⁵⁷.

Prema *kalendaru Strossmayer* za g. 1907.⁵⁸ Knjižnica je koncem 1876. g. imala oko 13.000 svezaka knjiga, 1250 kodeksa i 15.000 listina. Govoreći o radu Akademije u drugom desetljeću njezina postojanja *Ljetopis* 2./1877.-1887. spominje:

"I Akademijina je knjižnica u ovom drugom deceniju lijepo napredovala. Zbirka knjiga rasla je ponajviše djelima i časopisima onih književnih zavoda, s kojima Akademija svoja izdanja izmjenjuje. Nešto je svake godine i za gotov novac nabavljeno. U tom pogledu drži se Akademija načela, da se u knjižnicu prikupljaju uglavnom djela tiuća se onih

⁵³ Usp. D. Sečić, rukopis.

⁵⁴ Usp. *Ljetopis* 2.(1877.-1877.), str. 1-17.

⁵⁵ Usp. *Ljetopis* 20.(1905.), str. 48.

⁵⁶ Usp. Akademijin Arhiv, *Uručbeni zapisnik* (1866.), tek. br. 47.

⁵⁷ Usp. *Vienac* 1.(1869.), br. 41. od 30. listopada, str. 712.

⁵⁸ Usp. Strossmayer. *Koledar* (1907.), str. 291.

*znanosti, koje po svojim pravilima obrađuje. Nešto je i darovima prispjelo. Broj knjiga narasao je do 25.000 svezaka...*⁵⁹.

Od *Ljetopisa* 2./1877.-1887. tu se redovito objavljuju izvještaji Knjižnice o knjižničnim prino-
vama fonda⁶⁰. *Vienac* 1882. u rubrici Listak govoreći o radu Akademije, svečanoj sjednici
Akademije i raspravama koje su akademici tom prigodom pročitali, izvještava i sljedeće:

*“Akademijska biblioteka narasla je pr. god. za 268 djela u 482 sveska, te će se u skoro po
novom akademijskom knjižničaru g. J. (!) Tkalčiću urediti i čitajućem občinstvu otvoriti”*⁶¹.

Ljetopis 3./1888. izvještuje da je fond uvećan za oko 2000 svezaka knjiga i časopisa, te pi-
sama⁶², a *Ljetopis* od sveska 4./1889. do sveska 12./1897. donosi podatke o knjižničnom fon-
du (knjigama/časopisima) razvrstane u sljedeće skupine: a/ knjige koje je Akademija dobila
na dar od raznih učenih društava i zavoda; b/ školski programi i izvješća; c/ knjige koje je
dobila na dar od pojedinih autora. Prateći dalje *Ljetopis* doznajemo sljedeće podatke o stan-
nju Knjižnice: 1888. g. fond Knjižnice povećan je za 2500 svezaka (knjige, časopisi, rukopisi
- “krupan svezak listina i pisama, tičući se spljetske obitelji Marulić, među kojima ima ne-
poznata do sada oporuka našega slavnoga pjesnika Marka Marulića” i Gjure Jelačića, zbirke
dalmatinskih pjesnika, npr. Maroja Zlatarića). Prema *Ljetopisu* 4./1889. za Knjižnicu je na-
bavljeno još 2000 svezaka, a *Ljetopis* 7./1892. bilježi da se fond knjižnice povećao za oko 700
svezaka. *Kalendar Strossmayer* donio je podatak da je 1892. g. “brojila je akademska knjiž-
nica već 30.000 listina i do 20.000 djela”⁶³. Prema *Ljetopisu* 8./1893. fond Knjižnice povećao
se za daljnjih 1162 sveska. U *Ljetopisu* 10./1895. navedeno je da Knjižnica nije, zbog finan-
cijskih teškoća, znatnije obogatila svoj fond - obustavila je i primanje 12 naslova periodike,
a fond je uvećan za samo 60 svezaka⁶⁴. *Ljetopis* od sveska 12./1897. u izvještaju za Knjižni-
cu navodi i naslove knjiga/časopisa koje su prinovljeni zamjenom, darom, kupnjom. *Ljeto-
pis* 12./1897. i 13./1898. ne donosi podatke o ukupnom rastu fonda u izvješću za Knjižnicu, a
Ljetopis 14./1899. i 15./1900. bilježi rast fonda za oko 1000 svezaka. *Ljetopis* 16./1901. navodi
da se fond Knjižnice uvećao za novih 1000 svezaka. *Ljetopis* 21./1906. navodi da fond Knjiž-
nice raste za oko 1000 svezaka godišnje, ne računajući izvanredne darove i legate. U to je
vrijeme Knjižnica imala oko 45.000 svezaka. *Kalendar Strossmayer* donio je podatke o stan-
nju Akademijine knjižnice 1907 g.:

*“... Sada broji knjižnica do 40.000 brojeva, dok je broj izvornih listina i kodeksa ostao pri-
lično isti. Uza sve to umnaža se broj knjiga u knjižnici još sveudilj i to kupnjom, ili daro-
vima i zamjenom. Knjižnica jugoslavenske akademije sastoji se od knjižnice Ivana pl. Ku-
kuljević Sakcinskoga, te od knjižnica prof. Jurjevića, baruna Kušlana, Očića, Tkalca, Vu-
kasovića i Kurelca. Bogati obiteljski arhiv obitelji Jelačić-Bužimski poklonio je knjižnici
jugoslavenske akademije c. i kr. kanonik Julijo pl. Jelačić. Knjižnica jugosl. akademije po-
sjeduje vrlo velik broj zanimljivih izvornih književnih rukopisa iz hrvatske i jugoslaven-
ske književnosti, osobito hrvatskih iz Dalmacije i Dubrovnika, kao što i iz ilirskoga doba.
Knjižnica je smještena u mezaninu (polukatu) palače jugosl. akademije znanosti i umjet-
nosti na Zrnišćem trgu. Knjižnicom upravlja posebni odbor, a pod nadzorom je akadem-
skog knjižničara dra. Aug. Musića ...”*⁶⁵.

⁵⁹) Usp. *Ljetopis* 2.(1877.-1887), str. 8-10.

⁶⁰) Usp. isto. Prva dva sveska *Ljetopisa* obuhvatila su dvadeset godina rada Akademije. U predgovoru drugom sve-
sku navodi se da će *Ljetopis* dalje izlaziti kao godišnjak.

⁶¹) Usp. *Vienac* 14.(1882.), br. 50 od 16. prosinca, str. 808.

⁶²) Usp. *Ljetopis* 3.(1888.), str.113.

⁶³) Usp. *Strossmayer. Koledar* (1907), str. 291.

⁶⁴) Usp. *Ljetopis* 10.(1895.), str. 83.

⁶⁵) Usp. *Strossmayer. Koledar* (1907), str. 291.

Sljedeće, 1908. godine, *Koledar Strossmayer* u odjeljku pod naslovom *Sadanje hrvatske knjižnice - Knjižnica jugoslavenske akademije* bilježi da

“... knjižnica ima oko 75.000 brojeva ... I zamjene broje više stotina na godinu. Te su zamjene u svim jezicima, a osobito u slavenskim ...”⁶⁶.

Ljetopis 22./1907-32./1917. i dalje redovito izvještava o povećanju fonda Knjižnice zamjenom i darom, a u manjem opsegu kupnjom. U *Ljetopisu* 31./1916. navodi se da fond Knjižnice broji oko 70.000 svezaka.

U trezoru Akademijine knjižnice pronađeni su uvezani rukopisni popisi:

Imenik posuđenih knjiga iz Knjižnice jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti za 1892. i 1897. g.⁶⁷ koji uz podatke o posudbi navodi i nepotpune podatke o primljenim izdanjima i bilješke o sjednicama Akademije održanim 8. i 29. siječnja 1894. Slijedi popis Akademiji srodnih ustanova i društava i naslova publikacija, pretežito časopisa, koje šalju Akademiji. Popis je načinjen po abecedi mjesta/sjedišta tih ustanova. Može se pretpostaviti da se ovi podaci odnose na zamjenu publikacija, odnosno da su to bilješke podataka poslije objavljenih u *Ljetopisu*. Tu nalazimo i popis *Poslane knjige* 1897-1899. g.⁶⁸ koji donosi popis primljenih knjiga, a elementi popisa su: Datum/Od koga je primljeno/Naslov djela. Popisu *Posuđene knjige* 1897-1902. g. priložen je, u zasebnoj omotnici, *Popis svezaka Revue des mondes* od g. 1837-1879. nalazećih se u Akademičkoj Knjižnici na koncu februara 1892. g.; dalje g. 1880.-1883., 1884.-1888. Navode se potpuna i nepotpuna godišta časopisa, te godišta koja nedostaju. Popis je načinjen 29. veljače 1892. g.⁶⁹. Uz popis *Posuđene knjige* 1897.-1902. g. nalazimo i presavijeni list koji sadrži *Popis knjiga preuzetih od jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti na parisku izložbu*⁷⁰, ukupno 52 naslova. Rubrike popisa su: Tekući broj/Naziv knjige/Svezak/Vezano/Nevezano/Komada/Opaszka. Iz popisa je vidljivo da je Akademija u ovu svrhu izdvojila svoja izdanja (*Rad, Ljetopis, Stari pisci hrvatski, Starine*), zatim djela pojedinih znanstvenika i akademika (Račkoga, Torbara, Bogišića i dr.), a pripisani su naslovi *Monumenta spectantia* i *Monumenta historico-iuridica* (tek. br. 53, 54). Popis nosi nadnevak “u Zagrebu, 7. prosinca 1889.”

U trezoru Akademijine knjižnice se također nalazi uvezani rukopisni popis *Primljene knjige* 1900⁷¹ s rubrikama: Datum/Od koga je primljeno/Naslov/Svesci. Podaci su i tu pisani pismom predložka, a obuhvaćeni su podaci o primljenim knjigama za 1900., 1901., 1902. i 1903. godinu (zaključno s 26. kolovoza 1903.). Na zadnjim stranicama popisa *Primljene knjige* 1900-, nalazimo popis *Časopisi, koji se stalno nalaze u čitaonic*⁷². Elementi popisa su: Naslov časopisa/Svesci. Časopisi nisu navedeni u abecednom slijedu, a naslovi časopisa (ukupno 42 naslova) zabilježeni su pismom predložka.

U *Ljetopisima* je Knjižnica osim kroz izvješća o radu, zastupljena i popisima prinovljenih naslova knjiga/časopisa - u posebnom poglavlju *Ljetopisa* navodi se popis naslova koje je Akademijina knjižnica primila zamjenom (abeceda naziva sjedišta institucije/naziv institucije/naslovi), darom, kupnjom. Praćenjem podataka o broju institucija s kojima je Akademija imala zamjenu publikacija, potom o broju kupljenih svezaka i broju naslova koje je Knjižnica primila na dar, te konačno o Akademijinim izdanjima koji se navode u *Ljetopisima* (neprecizni podaci - dar je u prvim svescima *Ljetopisa* iskazivan zajedno sa razmjenom!), vidimo da se

⁶⁶) Usp. isto, (1908.), str. 263.

⁶⁷) Usp. Akademijina Knjižnica, spisi.

⁶⁸) Usp. isto.

⁶⁹) Usp. isto.

⁷⁰) Usp. isto.

⁷¹) Usp. isto.

⁷²) Usp. isto.

broj institucija s kojima je Akademija imala razmjenu stalno povećavao, da je kupnja ovisila o financijskim mogućnostima Akademije, a broj darovanih naslova o donacijama i ostavštinama. Financiranje Knjižnice ovisilo je o Akademiji, odnosno sredstva za knjižnicu bila su usklađena s Akademijinim proračunom koji je bio vrlo skroman - osim dotacije koja je trošena za potrebe uprave, Knjižnici je za nabavu knjiga ostajalo vrlo malo sredstava, pa je zbog toga desetljećima knjižnični fond sporo rastao.

“Što se tiče budžetiranja knjižnice, valja istaći činjenicu, da je njen budžet, u skladu s Akademijinim budžetom, bio ... krajnje skučen: osim skromne dotacije, koja je najvećim dijelom trošena na administrativne potrebe, njoj je za nabavke knjiga ostajalo malo ili nimalo ...”⁷³.

Povećanje knjižnog fonda oslanjalo se pretežito na zamjenu i darove.

Kao što smo vidjeli u izvještajima koji su objavljivani u Akademijinu *Ljetopisu*, Knjižnica je za gotov novac desetljećima nabavljala tek po nekoliko povremenih izdanja - rezultat toga je jednostranost knjižnog fonda. Plansko popunjavanje fonda recentnom literaturom nije bilo moguće zbog nedostatka financijskih sredstava, što je pogotovo negativno odrazilo na pojedine znanstvene discipline prirodnih i primijenjenih znanosti.

“...skućena budžetska nabavna politika skrivila je i izvjesnu jednostranost u izgrađivanju knjižničnoga fonda Akademijine knjižnice: knjižnica je zbog nedovoljnih sredstava via facti postala zavisnom u povećanju svojih fondova isključivo od prinova s naslova zamjene za svoja izdanja ili slučajnih darova. Planskog popunjavanja fondova aktuelnom naučnom literaturom, koja se u danom momentu pojavljivala na domaćem i stranom tržištu i odražavala postignuća suvremene nauke na svim područjima - bilo je, zbog nedostatka materijalnih sredstava, neprovedivo, pa su tako u pojedinim naučnim disciplinama, poimence prirodoslovnim i tehničkim, baštinjene u knjižničnim fondovima osjetljive praznine ...”⁷⁴.

U spomen šezdesetogodišnjice smrti Ivana Kukuljevića Sakcinskoga 15. listopada 1949. godine Josip Badalić, tadašnji upravitelj Akademijine knjižnice, održao je predavanje *Knjižnica Jugoslavenske akademije u prošlosti i sadašnjosti* - njegove riječi jasno svjedoče, među ostalim, i o vrijednosti fondova Knjižnice:

“...ona ide ured vrlo vrijednih, kvalitetnih knjižnica. Nije nas ona kadra niukoliko zadiviti brojem svojih svezaka, jer je ona u tom pogledu razmjerno skromna. No zato nas je kadra do raznježenosti oduševiti kakvoćom znatnoga dijela svoje sadržine: jer njezina sadržina velikim je dijelom plemenita čest naše najsuptilnije nacionalne kulture i nauke, vučući svoj korijen iz njedara prvaka naše naučne, kulturne i književne misli bliže ili dalje prošlosti. (...) Radeći s jedne strane u duhu netom spomenutih naših zaslužnih učenjaka i prosvjetitelja - Adama Baltazara Krčelića, Ivana Mažuranića i Valtazara Bogišića - koji su samo u uređenim knjižnicama vidjeli moćnu polugu napretka nauke i narodne obrazovanosti uopće ...”⁷⁵.

Najvrjedniji dio fonda Knjižnice jesu inkunabule te radovi znamenitih hrvatskih tiskara Andrije Paltasića, Dobrića Dobričevića (Boninus de Boninis), Grgura Dalmatinca. Glagoljske knjige koje se nalaze u Knjižnici potječu dijelom iz zbirke Ivana Milčetića, istraživača glagoljske pismenosti, koji je na svojim putovanjima Krkom, Istrom i Dalmacijom prikupio veliku zbirku rukopisa i tiskanih knjiga. Važan je tu i rad Mirka Breyera, antikvara, koji je Akademijinu knjižnicu upozoravao na vrijedne knjige koje su dospijevale u njegov antikvarijat. Uz financijsku potporu prvenstveno Akademijina pokrovitelja, ova su djela spomeničke vrijednosti ušla u fond Akademijine knjižnice. Među njima su npr. *Misal po Zakonu rimskoga dvora*, 1483.; signatura Ink II-14 a; Ink II-14 b - dva nepotpuna primjerka; *Naručnik plebanu-*

⁷³) Usp. J. Badalić 57(1956.), str. 207.

⁷⁴) Usp. isto, str. 208.

⁷⁵) Usp. isto, str. 216-217, 222.

šev, Senj, 1507.; signatura R-675 a; *Mirakuli slavne d(j)eve Mari(j)e*, Senj, 1508. signatura R-738 b - nepotpuni primjerak; *Korizmenjak*, Senj, 1508. signatura R-674 - četiri primjerka; *Transit sv. Jerolima*, Senj, 1508. signatura R-732 a,b,c - tri primjerka; *Misal Pavla Modrušana*, Venecija, 1528. signatura R-778 - nepotpuni primjerak; *Knjižnice od žitija rimskih arhiepiskopova i cesarova*, Rijeka, 1531. signatura R-698; *Misal Hrvacki po rimski običaj...*, Rijeka, 1531. signatura R-600; Brozovićev *Brevijar (Breviarium Romanum)*, Venetiis apud filios Jo. Franc. Turessani, 1561. Među dragocjene knjige u fondu Akademijine knjižnice svakako pripadaju i hrvatske knjige prve polovice 16. st. (1500. do 1561.), a među njima se vrijednošću ističu djela Marka Marulića, Jakova Bunića, Ludovika Paskalića i drugih znamenitih autora. Fond se Knjižnice stalno, no nažalost neplanski povećavao, prvenstveno zamjenom i darom, manje kupnjom, bio je potpuno nesređen i Knjižnica je sve više nalikovala gomili knjiga.

Kupnja

Već godine 1867. u arhivskoj građi nalazimo podatke o kupnji pojedinih naslova. Primjerice, *Uručbeni zapisnik* za g. 1867. bilježi da Namjesničko vijeće (br. 12600/1735, *Uručbeni zapisnik* 1866-1870, spisi o Akademiji), nudi Akademiji neka botanička djela od F. Folnegovića na prodaju i Akademija ih pristaje kupiti po cijeni od 60 forinti.⁷⁶ Nadalje, isti izvor, godine 1867.,⁷⁷ bilježi da je Namjesničko vijeće pozvalo na pretplatu na izvješće o pariškoj izložbi, te je i Akademija na svojoj skupnoj sjednici od 31. listopada 1868. zaključila da je potrebno kupiti ovu knjigu. *Uručbeni zapisnik* za istu godinu bilježi da je dr. Dežman ponudio svoje liječničke izvještaje i liječničku terminologiju da je akademija otkupi i tiska.⁷⁸ Isti izvor za godinu 1869. navodi obavijest Ivana Kukuljevića, kojom on šalje Akademiji ponudu g. bar. Steigera Monfrichera, koji nudi svoju knjižnicu na prodaju i prilaže katalog knjižnice - 30. veljače 1870. odgovoreno mu je da Akademija ne može kupiti tu knjižnicu.⁷⁹

Osim Kukuljevićeve knjižnice zbirke, Akademija je kupila i privatne knjižnice još nekolicine znamenitih pojedinaca, kao na primjer knjižnice Ivana Tkalca i Frana Kurelca. U svezi s Kurelčevom knjižnicom zanimljivo je da Akademijin *Uručbeni zapisnik* za 1875. godinu navodi Popis Kurelčevih knjiga - u Akademijinim spisima toga popisa nema.⁸⁰ U Akademijinim spisima za 1877. godinu nalazimo narudžbu časopisa. Spis donosimo u prijepisu⁸¹:

“Br. 322

Na račun jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti neka knjižara Lavoslava Hartmana za godinu 1878. ove časopise naruči:

1. *Archivio storico italiano. Firenze*
2. *Archivio veneto. Venezia*
3. *Archiv fuer Anthropologie. Braunschweig*
4. *Biblioteka Warszawska. Warszawa*
5. *Historische Zeitschrift v. Sybel. Muenchen*
6. *Rivista Europea*
7. *Zeitschrift fuer Ethnologie*

⁷⁶) Usp. Akademijin Arhiv, *Uručbeni zapisnik* (1867), tek. br. 69, nadnevak 14. 9.

⁷⁷) Usp. isto, tek. br. 78, nadnevak 27. 9.

⁷⁸) Usp. isto, tek. br. 127, nadnevak 17. 12.

⁷⁹) Usp. isto, (1869.), tek. br. 224, nadnevak 26. 11.

⁸⁰) Usp. isto, (1875.), tek. br. 55, nadnevak 29. 3.

⁸¹) Usp. Akademijin Arhiv, Akademijini spisi (1877), tek. br. 334, nadnevak 31. 12.

8. *Žurnal ministerstva narodnoga prosvještenja. St. Peterburg*

9. *Neues Archiv der Gesellschaft fuer aeltere deutsche Geschichtskunde. Berlin*

10. *Archiv - fuer die slavische Philologie. Berlin*

U Zagrebu 31. prosinca 1877.

Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti

Sl. Knjižari Lav. Hartmana ovdje"

Rukopisne zbirke (Mihanovićevu, Keglevićevu, Theinerovu, te Tkalčevu knjižnicu, uz potporu kupnji Kukuljevićeve knjižnice), kupio je za Akademijinu knjižnicu, odnosno Arhiv pokrovitelj Akademije Josip Juraj Strossmayer. Akademija je o svom trošku kupila više rukopisa, od kojih su posebno važni rukopisi Serafina Crijevića Bibliotheca Ragusina i Metropolis Ragusina. Tako je zbirka rukopisa povećana za nekoliko kodeksa i više tisuća listina. Godine 1891. kupila je Akademija iz ostavštine Ivana Kukuljevića Saksinskoga dva glagoljska rukopisa iz prve polovice 16. stoljeća - *Zakoni i naredbe od izpovidi* i *Prikazanje muke G. Našega Isukrsta*. Iste godine kupila je 84 pisma Ruđera Boškovića, zbirku dubrovačkih zakona 1460-1583, statuta Dubrovačke Republike 1272-1350, zbirku *Libri reformationum* 1335-1403, a dala je prepisati zbornik zakona *Liber viridis* 1358-1460. Popunjena je zbirka starih pisaca kupnjom pjesničkih djela Dinka i Šimuna Zlatarića, a iz Kukuljevićeve ostavštine preuzeti su prijepisi povelja od XII. do XV. stoljeća. Godine 1902. fond Knjižnice znatnije je obogaćen, i to kupnjom 29 naslova od A. Kaznačića. U izvještajima o fondu Knjižnice od *Ljetopisa* 12./1897. zasebno se navode podaci o kupnji publikacija. Fond Akademijine knjižnice uvećavao se, dakle, i kupnjom, a to je svakako ovisilo o financijskim mogućnostima Akademije - zbog skućenih financijskih sredstava Akademija je kupovala tek nekoliko, prosječno desetak naslova godišnje.

Zamjena

Zamjena publikacija bila je značajan način povećanja fonda Akademijine knjižnice, a njezin tijek pratimo slijedom Akademijinih spisa provedenih kroz njezine *Uručbene zapisnike*. U *Uručbenom zapisniku* 1866.-1870., 1867./1868.⁸², zabilježeno je da knjižara Kralj. Bavarske akademije znanosti šalje svoja izdanja, o čemu imamo podatke i u Akademijinim spisima iz sljedećih godina. U Knjižnici, na staroj signaturi 49.g.246. nalaze se uvezani tiskani popisi dubleta pod naslovom *Duplikati koji se nalaze u knjižnici Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*⁸³ s rukopisnim bilješkama i legendom koja označava koji su naslovi poslani, pretpostavljamo u zamjenu, u koja mjesta ili ustanove, pa su na primjer crvenom bojom označeni oni naslovi koji su poslani u Travnik, crnom oni poslani dr. Buliću i dr. Zamjenu publikacija sa srodnim ustanovama i društvima prati i Akademijin *Ljetopis*. *Ljetopis* 1./1867.-1877. i 2./1877.-1887. bilježi ustanove kojima je Akademija slala svoja djela u zamjenu, a *Ljetopis* 2./1877.-1887. u prvom javnom izvješću o radu Knjižnice navodi da Akademija ima zamjenu sa znatnim brojem akademija, znanstvenih ustanova i društava, prvenstveno europskih. Već je u to doba Akademija zamjenom svojih publikacija za izdanja znanstvenih institucija diljem svijeta prikupila znatno knjižnično blago za svoju Knjižnicu, a time se i sama povezivala sa znanstvenim stvaralaštvom u cijelome svijetu. Dio godišnjeg izvještaja o radu Akademije činio je i popis institucija s kojima Akademija imala zamjenu izdanja. Akademija je od svoga osnutka razvila snažnu izdavačku djelatnost, te je srodnim europskim institucijama imala što i ponuditi za zamjenu.

⁸²) Usp. Akademijin Arhiv, Uručbeni zapisnik (1868.), tek. br. 8, nadnevak 18. 12. 1867. i 17. 2. 1868.

⁸³) Usp. Duplikati koji se nalaze u knjižnici Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (s.a.).

Prema izvješću *Ljetopisa* 4./1889. fond Knjižnice povećao se za oko 2000 svezaka dobivenih pretežito zamjenom sa znanstvenim institucijama, zavodima, društvima te redakcijama znanstvenih i književnih časopisa, čiji se broj iz godine u godinu stalno povećavao. Od *Ljetopisa* 4./1889. podaci o zamjeni razvrstani su u dvije skupine: navodi se poseban popis institucija kojima Akademija šalje svoje publikacije, a u sklopu odjeljka o Knjižnici navode se podaci o naslovima koje je Knjižnica primila od drugih institucija. *Ljetopis* 7./1892. bilježi da Akademija provodi razmjenu publikacija s oko stotinu institucija, a *Vienac* 25./1893., br. 8. od 25. 2. izvještava da je Akademija u prošloj (1892.) godini primila zamjenom oko 700 djela⁸⁴. Do *Ljetopisa* 12./1897. u taj su popis bile uključene publikacije (knjige/časopisi) koje je Akademija dobila u zamjenu i na dar, a od toga sveska navode se samo podaci o zamjeni. O ponovo ojačanoj zamjeni svjedoče izvješća u *Ljetopisu* 11./1896., 17./1902., 18./1903., 19./1904. i 20./1905.

Sjedišta ustanova s kojima Akademijina knjižnica provodi razmjenu jesu gradovi: Beč, Berlin, Bologna, Bordeaux, Brno, Bruxelles, Budimpešta, Bukurešt, San Francisco, Frankfurt, Graz, Halle, Hamburg, Harkov, Hermannstadt, Kassel, Krakow, Kiel, Kristiania, Lavov, Leipzig, Ljubljana, Mexico, München, Moskva, Napulj, Odesa, Paris, Petrograd, Poznanj, Prag, Rim, Rio de Janeiro, Sofija, Torino, Varšava, Venecija, Voronjež, Washington - vidi se da je Akademija razmjenom svojih publikacija za izdanja znanstvenih ustanova iz tih europskih/svjetskih središta, obuhvatila

*“... gotovo sva važnija naučna žarišta svijeta, sabirući u njihovim izdanjima dragocjeno blago za svoju knjižnicu. I baš putem zamjene osiguravala je sebi Akademija čitava desetljeća daljega svoga života dodir s naučnim stvaralačkim životom najnaprednijeg inostranstva ...”*⁸⁵.

Dar

Zbirci knjiga koju je prikupila zamjenom i kupnjom “... Akademija je pridodala knjige i druge “umotvorine” koje je primala na dar još od svoga osnutka (1861.) ...”⁸⁶. Pojedine znamenite osobe darivale su Akademiji odnosno njezinoj Knjižnici svoje knjižne zbirke, a to su činile i institucije s kojima je Akademija surađivala, te pojedini autori.

U Akademijinu *Uručbenom zapisniku* za g. 1866.⁸⁷ zabilježeno je da je evangelički župnik Herman Soedel (?) darovao oko 100 rijetkih knjiga, što je Sabor Trojedne Kraljevine prihvatio. Isti izvor, za g. 1867.⁸⁸, navodi da V. Križek šalje Akademiji neke svoje knjige (vjerojatno na dar). U *Ljetopisu* se, u dijelu koji se odnosi na Knjižnicu, navode i naslovi darovanih publikacija, ali ne uvijek i imena darovatelja. Broj naslova koje je Knjižnica primala na dar iznosio je oko 150 naslova godišnje, ne računajući pojedine veće donacije i ostavštine. Do *Ljetopisa* 12./1897. nema preciznih podataka o darovanim naslovima, nego su ti podaci uklopjeni u podatke o razmjeni.

Rodoljubno je darivanje bilo izvor povećavanja fonda Akademijine knjižnice, kojoj su u njezinim počecima poklonjene knjižnice Dragojla Kušlana, Živka Vukasovića, Petra Očića, Strossmayerova zbirka starih hrvatskih pisaca u rukopisima. U drugom desetljeću postojanja Knjižnica je obogatila svoj fond - dobila je rukopise M. Katančića (1877.); biskup Gugler darovao je zbirku rukopisa koji se odnose na hrvatsku povijest (1878.); Julio pl. Jelačić Bužimski darovao je obiteljski arhiv (1880.), đakovački župnik A. Vršak dao je Akademiji Theinerove prijepise vatikanskih isprava (1881.), Gustav Tausig, vlastelin u Mirkovcu, poklonio je

⁸⁴) Usp. *Vienac* 25.(1893.), broj 8. od 25. 2., str. 126.

⁸⁵) Usp. J. Badalić 57(1956.), str. 207.

⁸⁶) Usp. A. Szabo (1988.), sv. 2., str. 126.

⁸⁷) Usp. Akademijin Arhiv, *Uručbenik zapisnik* (1866.), tek. br. 44, nadnevak 21. 3.

⁸⁸) Usp. isto, (1867.), tek. br. 58, nadnevak 22. 8.

zbirku starih listina (1882.). Tu je i dar Radoslava Lopašića (1886.), u čijoj je ostavštini osobito značajna rasprava o Pavlu Ritteru Vitezoviću, o kojemu do tada nitko nije pisao - ostavštinu je sudio akademik Ivan Krstitelj Tkalčić i priredio je za tisak.

Godine 1889. Josip Juraj Strossmayer darovao je Knjižnici niz *Klassiker-Bibliothek der Bildeten Kuenste* u 13 svezaka, Gjuro Jelačić časopis *Revue des deux mondes* g. 1868.-1879. u 288 svezaka. Iduće, 1890. godine najznačajniji je darovatelj bio Ljudevit Ožegović, sin Metela Ožegovića, koji je knjižnici darovao oko 400 knjiga različita sadržaja, među kojima se ističe *Diarium comitorum regni Hungariae* (1798.-1835.). Godine 1891. u fond Knjižnice ušla je ostavština Eugena Opačića, a Visoka zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu darovala je *Missale glagoliticum Gervoniae ducis Spalatensis*, Vindobone, 1891. (na primjerku je rukom dopisano: Moderna vjerna kopija jedne stare knjige).

U rukopisnom *Popisu posuđenih knjiga iz knjižnice jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* za 1892. i 1897. godinu⁸⁹, koji se nalazi u trezoru Akademijine knjižnice, zabilježeni su i podaci o darovanim časopisima - navodi se Darovatelj/Naslov časopisa. Može se pretpostaviti je da su ovo bilješke podataka poslije objavljenih tiskom u *Ljetopisu*. Godine 1893. Knjižnica je dobila na dar privatnu knjižnu zbirku akademika Mirka Bogovića (900 naslova) i akademika Petra Matkovića (200 naslova). U Akademijinim spisima za godinu 1893.⁹⁰ čuva se i nepotpisana potvrda o primitku Bogovićeve knjižnice koju donosimo u prijepisu:

“Br.105

P.n. Blagorodnoj gospodji Juliji Bogović, rodjenoj pl. Lentulaj.

Ovdje

Potvrđujući ... ova akademija primitak knjižnice Vašega pok. supruga akademika Mirka s popisom pojedinih djela časti (?) se najučtivije zahvaliti Vam se za taj liepi dar, koji će ime darovatelja ovjekovječiti u tom znanstvenom zavodu.

Primate izraz najodličnijega štovanja.

U Zagrebu 5 srpnja 1893. Jugoslav. akademija”

Godine 1894. Knjižnica je zaprimila ostavštinu Franje Račkoga - 1213 naslova svih struka. Na sjednici održanoj 3. lipnja 1894. Akademija zahvaljuje Kaptolu zagrebačkom što joj je ustupio ovu bogatu privatnu knjižnicu. Franjo Rački je

“... u svojoj oporuci zapisao svoju veliku i znamenitu knjižnicu ovoj Akademiji i zamolio podjedno prečastni prvostolni kaptol zagrebački (koga je ta knjižnica po zakonu išla), da njegov zapis potvrdi. Prečastni kaptol se je toj njegovoj molbi odazvao i tu knjižnicu velikodušno Akademiji ustupio. Knjižnica je smještena u pet ormarah, pak je već i popisana. Osim duplikata, kojih ima vrlo mnogo, prešlo je u akademijinu svojinu 1213 svake struke djelah ...”⁹¹.

Prema izvještaju u *Ljetopisu* 10./1895. Knjižnica je primila na dar oko 60 knjiga, a *Ljetopis* 11./1896. bilježi povećanje fonda darom visokog francuskog ministarstva za javnu nastavu koje je darovalo znatan broj naslova s područja arheologije i povijesti. *Ljetopis* 15./1900. bilježi da je Knjižnica iz ostavštine Metela Ožegovića dobila na dar oko 400 knjiga. Značajne je naslove Knjižnica dobila na dar i sljedeće godine prema izvješću u *Ljetopisu* 16./1901. *Ljetopis* bilježi:

“... zajedničko c. kr. fin. ministarstvo, koje ovoj Akademiji od onih vriednih al velikim troškom izdanih iztisaka “Missale glagoliticum Hervoiae ducis Spalatensis” poklonilo jedan

⁸⁹) Usp. Akademijina Knjižnica, spisi.

⁹⁰) Usp. Akademijin Arhiv, Akademijini spisi (1893.), tek. br. 105, nadnevak 3. 7.

⁹¹) Usp. *Ljetopis* 9.(1894.), str. 61.

*exemplar. Ovim skupocienim djelom, akoprem nije izdan podpun misal, već samo studije o rukopisu, učinjen s gledišta paleografsko-filologičkoga i historičko-umjetničkog, koje nam otkrivaju i pisca tog prekrasnog rukopisa, popa Butka; a silni inicijali i slike provedene bojami i pozlatom, dokazuje se kako se početkom XV vieka u nas umjetnost gojila i cienila ...*⁹².

Ljetopis 17./1902. glede darovanih knjiga posebno ističe latinski misal iz 1756., dar župnika Ciprijanovića iz Nove Bukovice. Godine 1904. dopisni član Akademije Ivan Milčetić darovao je Knjižnici pet rijetkih slovenskih protestantskih knjiga: *Truber Primosh Catehismus s dvie-ma islagama* itd. V Tibingi, 1575.; *Dalmatin Jur. Karszanske lepe molitve*, Witebergae, 1584.; *Catehismus ta celi*, v Bitembergi, 1584.; *Catehismus ta kratki wirtemberski*, Witebergae, 1585.; *Agenda*. V Bitembergi, 1585. Godine 1907. Akademija dobiva oporučno na dar bogatu knjižnicu Ivana Krstitelja Tkalčića.

Pregled važnijih donacija:

Ljetopis	Broj naslova	Ostavitelj	Darovatelj
4/1889.	400	M. Ožegović	Lj. Ožegović
8/1893.	900	M. Bogović	J. Bogović
9/1894.	1213	M. Rački	Kaptol zagrebački
21/1906.	više tisuća	I. K. Tkalčić	/

U počecima rada Akademije i njezine Knjižnice dar je bio jedan od osnovnih načina obogaćivanja knjižničkoga fonda.

Akademijina izdanja

Akademija je od početaka razvijala snažnu izdavačku djelatnost - naslovi koje je izdavala ulazili su u fond njezine Knjižnice, a bili su navedeni u godišnjim izvješćima drugog tajnika Akademije, odnosno u zasebnom poglavlju svakog sveska *Ljetopisa*. Na bogatstvu i vrijednosti tih izdanja, temeljila se i zamjena, kao oblik izgradnje fonda Akademijine knjižnice. *Uručbeni zapisnik* za godinu 1867.⁹³ navodi ugovor Akademije i knjižara Franje Župana o prodaji knjiga koje izdaje Akademija. Isti izvor za istu godinu bilježi i molbe koje su podnijeli Akademičy čtenarsky spoleh u Pragu⁹⁴ i Sbor duhovne mladeži zagrebačke⁹⁵, a tražili su da im Akademija šalje svoja izdanja - zanimljivo je da je na skupnoj sjednici Akademije od 9. veljače 1867. odlučeno da se izdanja ne šalju. No već sljedeće 1868. godine, u istom izvoru⁹⁶ zabilježeno je da Akademija šalje svoje knjige Poljskomu historičkomu i literarnomu društvu u Parizu.

Godine 1891. Akademija je izdala 20 knjiga. Časopis *Vienac*, koji je rubrici *Listak* uredno pratio zbivanja u Akademiji, 1893. bilježi da je Akademija u 1892. godini izdala jedanaest djela, podupirala hrvatske pisce i sabiranje znanstvene građe.⁹⁷

Prvi popis Akademijinih izdanja objavljen je 1895. godine pod naslovom *Prijegled knjiga i rasprava izašlih u akademijinim publikacijama do konca god. 1894.*, a ostali su objavljeni pod

⁹²) Usp. isto 16.(1901.), str. 120.

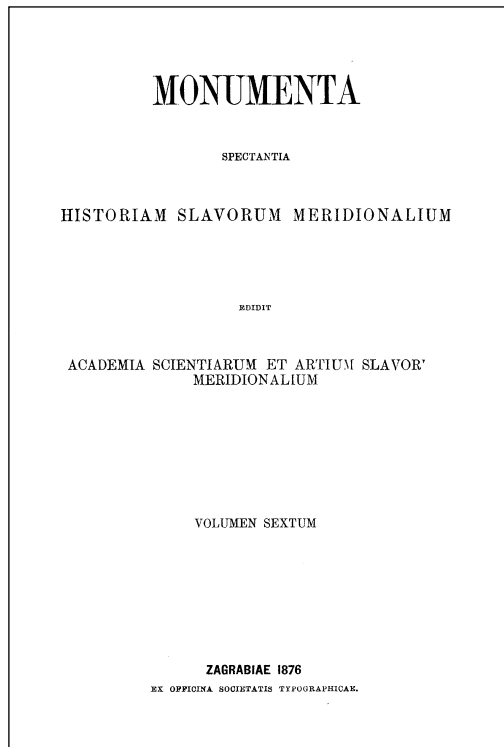
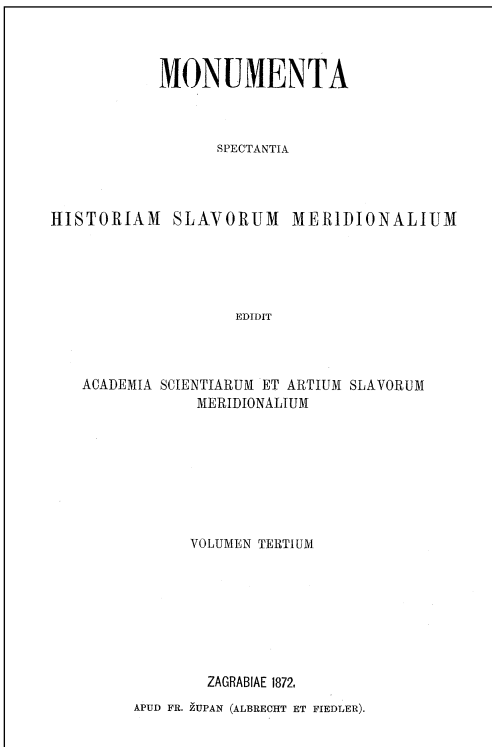
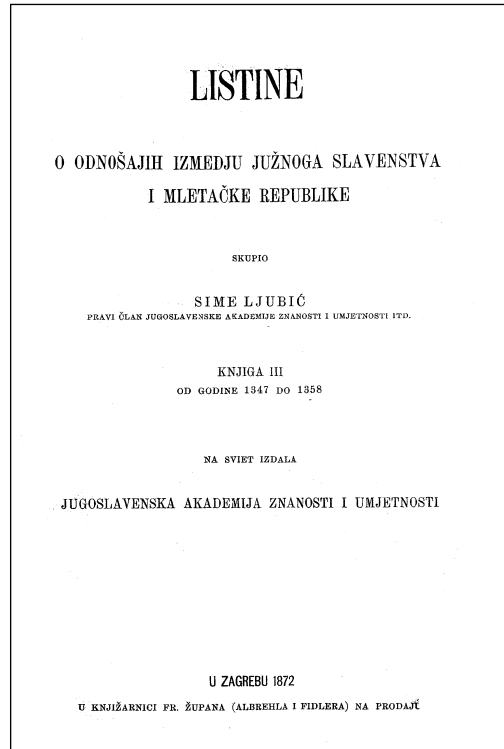
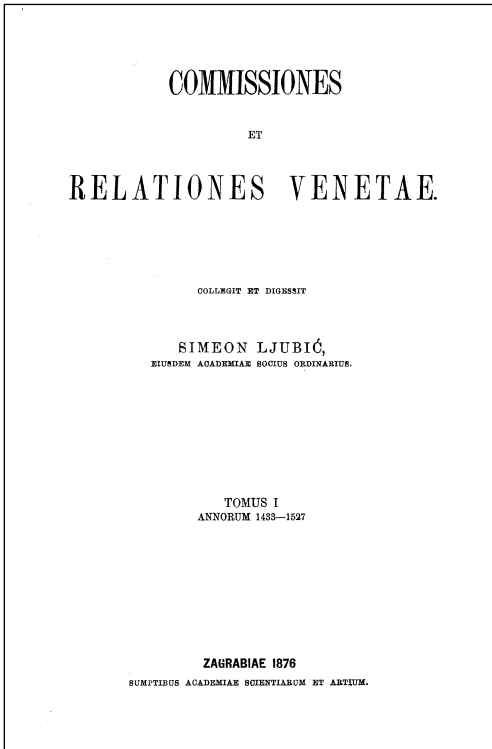
⁹³) Usp. Akademijin Arhiv, *Uručbeni zapisnik* (1867), tek. br. 114, nadnevak 6. 12.

⁹⁴) Usp. isto, tek. br. 118, nadnevak 4. 12.

⁹⁵) Usp. isto, tek. br. 120, nadnevak 13. 12.

⁹⁶) Usp. isto, (1868.), tek. br. 84, nadnevak 24. 4.

⁹⁷) Usp. *Vienac* 25.(1893.), br. 8. od 25. 2, str. 126.

naslovom *Popis publikacija Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* 1904., 1911. i 1917. godine. Popisi su imali oblik kataloga. *Ljetopis* 9./1894. donosi pregled knjiga i rasprava objavljenih u Akademijinim publikacijama do konca 1894. g, a *Ljetopis* 18./1903. donosi popis publikacija Akademije za razdoblje 1867.-1903. Akademija je pokrenula značajne nizove publikacija, a izvan njih izdavala je pojedinačne naslove ovisno o svojim mogućnostima.

Prva Akademijina periodična publikacija bio je *Rad*, koji je počeo izlaziti 1867. godine, a prva znanstvena rasprava u toj ediciji bila je studija Josipa Torbara pod naslovom O selitbi i opsegu putovanja naših običnijih selica ptica. *Rad* je bio prvi i najznačajniji znanstveni časopis južnih Slavena. Do 1881. godine, odnosno do 59. knjige, to je bio zajednički časopis svih Akademijinih razreda.

Godine 1868. izlazi prva knjiga iz značajne serije *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium* (urednici: Sime Ljubić, knj. 1./1868.-6./1876., 8./1877.-9./1878., 11./1880.-12./1882., 17./1886., 21./1890.-22./1891., 24./1893.; F. Rački knj. 7./1877., 26./1894.; S. Nodilo knj. 14./1884., 25./1893.; R. Lopašić knj. 15./1884.-16./1885., 20./1889.; E. Fermežin knj. 18./1887., 23./1892.; V. Bogišić knj. 19./1888.; J. Jelčić knj. 28./1896.-29./1897.; T. Smičiklas knj. 30./1901.; V. Klaić knj. 31./1908.; K. Horvat knj. 32./1910., 34./1913., 42./1917.; F. Šišić knj. 33./1912., 36./1915., 39./1916., 41./1917., 43./1918.; E. Laszowski knj. 35./1914., 38./1916., 40./1917.; - Koerber knj. 37./1915.) u kojoj se objavljuju povijesni dokumenti i listine.

Godine 1869. Akademija pokreće seriju *Starine* (urednici: knj. 1./1869.-35./1916. - nije naveden urednik; F. Šišić knj. 36./1918. i d.) u kojoj se objavljuju povijesne studije, a izlazi i prva knjiga iz serije *Stari pisci hrvatski* (urednici: V. Jagić knj. 1./1869.-2./1870.; isti i A. Kaznačić knj. 3./1871.; isti i - Daničić knj. 4./1872.-5./1873.; S. Žepić knj. 6./1874., 8./1876., 10./1878.-11./1880.; F. Petračić knj. 7./1875.; A. Pavić knj. 9./1877., 12./1882., 13./1883., 14./1884.; P. Budmani knj. 15./1886., 16./1888.; isti i M. Valjavec knj. 17./1889.; M. Valjavec knj. 18./1891., 20./1893.; I. Broz knj. 19./1892.; J. Aranza knj. 22./1913.; T. Matic knj. 23./1916.; M. Rešetar knj. 24./1918. i dr.) Prva knjiga niza *Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium* (urednici: J. Hanel knj. 1./1877.-2./1878.; S. Ljubić knj. 3./1882.; F. Rački, V. Jagić, I. Črnčić knj. 4./1890.; R. Lopašić knj. 5./1894., 6./1898.; K. Vojnović knj. 7./1899.-1900.; F. Radić knj. 8./1901.; V. Bogišić, C. Jireček knj. 9./1904.; I. Strohal knj. 10./1915. i dr.) u kojem su sustavno objavljivani statuti hrvatskih srednjovjekovnih gradova, urbari i drugi pravno-povijesni spomenici objavljena je godine 1877.

Godine 1880. tiskan je prvi svezak *Rječnika hrvatskoga ili srpskoga jezika* (1880.-1976., 23 dijela, 97 svezaka) - obradili - Daničić, M. Valjavec i P. Budmani (1887.-1907., od 6. do 26. sveska), T. Maretić (1908.-1937., od 27. do 52. sveska) i dr. Uz to, započelo je izdavanje serija *Ljetopis* i *Djela*. Do konca stoljeća Akademija je izdala 142 knjige Rada, 29 knjiga *Starina*, 21 knjigu iz serije *Stari pisci hrvatski*, 2 knjige *Grade za povijest književnosti hrvatske* (urednici: M. Šrepić knj. 1./1897.-3./1901.; isti i A. Musić knj. 4./1904.; I. Milčetić knj. 5./1907., 7./1912., 8./1915.; V. Deželić knj. 6./1909. i dr.), 29 knjiga *Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium*, 7 knjiga *Monumenta historico-juridica Slavorum meridionalium*, 5 svezaka *Zbornika za narodni život i običaje južnih Slavena* (urednici: I. Miličević knj. 1./1896.; A. Radić knj. 2./1897.-6./1901.; T. Maretić, D. Boranić knj. 8./1903.; D. Boranić knj. 9./1904.-23./1918. i d.), 15 svezaka *Ljetopisa*, 20 svezaka *Rječnika*, 18 knjiga iz serije *Djela* Akademije znanosti i umjetnosti, kao i niz drugih zasebnih djela izvan ovih nizova. U sljedećem je razdoblju Akademija objavila 306 naslova - nastavljeno je s objavljivanjem u ranijem razdoblju pokrenutih nizova, ali je započelo i izdavanje novih: *Zbornik za narodni život i običaje* (1896.); *Grade za povijest književnosti hrvatske* (1897.); *Znanstvena djela za opću naobrazbu* (1898.); *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* (1904.; urednik T. Smičiklas do 12./1914. i d.); *Prirodoslovna istraživanja* (1913.); *Izvešća o raspravama matematičko-prirodoslovnog razreda* (1914.; urednici J. Majcen knj. 1./1914.-13.-14./1920. i d.).

Objavljeno je i prvih šest svezaka djela Vladimira Mažuranića *Prinosi za hrvatski pravno-povijesni rječnik*, kao i niz izdanja izvan serija. Razmišljalo se (1911.) o izradbi opće enciklopedije u suradnji s ostalim južnoslavenskim akademijama, no to nije ostvareno. Godine 1915. Akademija je počela raditi na *Hrvatskom biografskom rječniku* i izradila prvi ogledni svezak. Sva su ta vrijedna izdanja dio fonda Akademijine knjižnice, a i temelj njegova rasta, jer se na njima temeljila zamjena publikacija s Akademiji srodnim institucijama.

Poslovanje Knjižnice

Akademijina knjižnica bila je potpuno u nadležnosti svojega osnivača, te je utvrđeno da se njezino poslovanje tijekom promatranoga razdoblja dijelom nije odvijalo u skladu s uobičajenim stručnim pravilima, koja su vrijedila za javne knjižnice. Knjižnica je samo vrlo ograničeno bila dostupna javnosti. Godine 1877. odlučeno je da Knjižnica bude dostupna javnosti svaki dan od 11 do 12 sati. No kasnije, u Tkalčićevo vrijeme, Akademija se nije htjela obvezati na stalno radno vrijeme za korisnike⁹⁸. Od 1882. godine Akademijina se Knjižnica djelomice otvorila javnosti. Donesena su i *Pravila za knjižnicu*, koja su više puta objavljivana u *Ljetopisu*, a odobrena su na Akademijinoj sjednici od 26. veljače 1882. g.⁹⁹. Pravila su izrađena po uzoru na *Pravila za sveučilišnu knjižnicu*¹⁰⁰, ali za razliku od njih nisu donesena naredbom, nego su bila interni akt Akademije. *Pravila za knjižnicu* bila su podijeljena u tri razdjela, od kojih je prvi bio posvećen upravljanju Knjižnicom, drugi čuvanju i zaštiti građe, a treći njezinu korištenju. Obradba knjižnične građe i izradba kataloga nije bila obuhvaćena pravilima o radu Knjižnice. Kako se, naročito zamjenom i darom, povećavao fond Knjižnice, njezina je nesređenost rasla i postajala sve očitija, pa je 1891. godine Knjižnica zatvorena, radi uređenja i izrade kataloga. Unatoč tomu što je Knjižnica bila zatvorena, nije se odlučnije pristupilo niti njezinom uređenju niti izradbi kataloga. Građa je prolazila, u skladu s pravilima, tekuću obradbu - inventarizaciju, stavljanje pečata uvez i sl., ali za katalogizaciju je manjkalo osoblja. O obradbi fonda svjedoče izvješća u *Ljetopisima*, pa tako, primjerice, *Ljetopis* 13./1898. svjedoči o brizi za fond Knjižnice u smislu zaštite odnosno uveza građe¹⁰¹.

Stručna knjižničarska literatura nalazila se doduše u fondu Knjižnice. Bili su to priručnici koji su knjižničaru Akademijine knjižnice mogli biti znatna pomoć u radu, ali, kako se jasno vidi na samim primjercima, ta literatura nije bila korištena. U fondu smo našli sljedeće naslove stare stručne literature: *Rothe, Immanuel*. Die Kunst, sich eine Bibliothek zu sammeln und zu ordnen oder systematisches Verzeichniss der besten Schriften aus allen Wissenschaften und Kuensten. Ein Versuch zum Gebrauch fuer Studirende, junge Gelehrte und Dilettanten. Ronneburg, 1798. (signatura 23.647); *Seizinger, Johann Georg*. Bibliothekstechnik'. Mit einem Beitrag zum Archivswesen. Leipzig, 1855. (signatura 26.894); *Holtzinger, Georg*. Katechismus der Registratur-u. Archiv-Kunde. Handbuch ... . Leipzig, 1883. (signatura 27.404); *Petzholdt, Julius*. Katechismus der Bibliothekenlehre. 2. verb. Aufl. Leipzig, 1871. (signatura 30.589); *Petzholdt, Julius*. Katechismus der Bibliothekenlehre. 3., neu durchges. Aufl., Leipzig, 1877. (signatura 30.215).

Osobitost je svih ovih primjeraka: na naslovnoj stranici nose ovalni pečat kao oznaku pripadnosti Akademijinoj knjižnici; nema inventarnog broja; na predlistu i/ili omotu imaju precrtane (poništene) oznake svog ranijeg smještaja/stručnog rasporeda (stare signature); nema bilježaka (na marginama i dr.) koje bi upućivale na korištenje djela; primjerci su usčuvani, nažalost malo ili uopće ne korišteni.

⁹⁸) Usp. *Ljetopis* 1.(1867-1877).

⁹⁹) Usp. isto, 2.(1877-1887).

¹⁰⁰) Usp. Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za bogoštvolje i nastavu ... kojom se propisuju pravila za biblioteku kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu (1876.).

¹⁰¹) Usp. *Ljetopis* 13.(1898.).

Obradba fonda

Ranije smo već spomenuli da su na sjednici od 26. veljače 1882. utvrđena pravila za Knjižnicu i imenovan knjižničar kojemu je glavna zadaća bila popisati knjige i rukopise: u skladu s tadašnjim običajima prvo izradba listića, slaganje po abecedi i potom prijepis u knjigu (katalog knjiga in continuo). U *Ljetopisima*¹⁰² potom je redovito izvještavano što je obavljeno u Knjižnici. Izvješće o radu Knjižnice koje nalazimo u *Ljetopisu* 2./1877.-1887. kaže da su rukopisi već popisani (osim listina i isprava), a od knjiga su popisane one koje još nisu bile upisane. Sljedeće, 1888. godine, *Ljetopis* izvješćuje da se nastavlja posao popisivanja knjiga, te se izvjestitelj nada da će tijekom godine biti jedna soba posve po novome popisana i uređena. Uređenje i popis knjiga nastavio je knjižničar i tijekom 1889. godine (koliko mu je to vrijeme dopuštalo). Novi popis knjiga nastavljao se i dalje, i to tako da nije ometao porabu Knjižnice. Isti podaci navode se u izvješćima koje nalazimo u daljnjim svescima *Ljetopisa*. Godine 1892. *Ljetopis* izvješćuje da je količina knjižnične građe (četiri dvorane pune knjiga!) prelazila mogućnosti obrade jednoga knjižničara, koji je uz Knjižnicu imao i niz drugih obveza prema Akademiji. Fond je popis na listićima da bi se pojedina knjiga mogla pronaći i dati na uporabu "... premda je Akademija želila da knjižnica, dok se iznova sustavno ne popiše i ne inventira, bude samo akademikom dostupna ..."103. Prema izvješću u *Ljetopisu* 1893. godine Matija Valjavec dovršio je popisivanje knjiga "... pa već započeo i pisati katalog knjiga in continuo. Do sada je ovako popisano 2300 knjiga, a preostaje jih još jedno 18000 ..."104. Tijekom 1894. godine, navodi *Ljetopis*, popisivana je ostavština Franje Račkoga (oko 1213 svezaka) - posao je trajao četiri mjeseca i za to vrijeme stajala je obradba ostaloga fonda Knjižnice. U izvješću koje donosi *Ljetopis* 1895. godine nalazimo podatak o tome da su iz fonda izlučeni drugi/treći primjerci pojedinih naslova - popisani su, razvrstani i određeni za prodaju. Popis je izrađivao Matija Valjavec i tiskan je da bi se dublete lakše ponudile u zamjenu ili na prodaju. Akademijin *Uručbeni zapisnik* za 1896. godinu donosi sljedeći podnesak:

*"Knjižničar Matija Valjavec ... izkaz duplikata nalazećih se u Akad. Knjižnici. Izkaz predan u štampu"*¹⁰⁵. Sam dokument nije, međutim, pronađen u Akademijinim spisima. Tiskani popis dubleta danas nalazimo u fondu Knjižnice pod naslovom: *Duplikati koji se nalaze u knjižnici jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*¹⁰⁶.

Izradba kataloga, posebice zbog bolesti knjižničara, nije se odvijala željenom brzinom. Godine 1896. *Ljetopis* bilježi da je knjižničar Matija Valjavec u popisivanju došao do slova G. Taj je posao nastavljen i 1897. godine. Uz financijske teškoće koje su pratile Akademiju, a time i Knjižnicu, te je godine umro je tadašnji knjižničar Matija Valjavec, zbog čije je bolesti Knjižnica bila dulje zatvorena, a i posao popisivanja fonda odvijao se sporije nego što se željelo. Na njegovo je mjesto izabran akademik August Musić, koji je trebao nastaviti popisivanje građe, odnosno izrađivati inventarni popis knjiga, koji je do toga vremena bio izrađen do slova M. No Musić je, uvidjevši da je popis koji je on naslijedio od svojih prethodnika Ivana Krstitelja Tkalčića i Matije Valjavca, manjkav i netočan, prekinuo rad na popisivanju s obrazloženjem da treba pregledati do tada učinjeno. Prvi je put uočena i potreba točne evidencije periodičnih publikacija, pa se to počelo i raditi.

Godine 1899. *Ljetopis* navodi da su periodične publikacije popisane, a A. Musić započeo je rad na reviziji popisa knjig. Idući svezak *Ljetopisa* (1900.) izvještava da je rad na reviziji popisa knjiga nastavljen. Isti posao odvijao se i u sljedećoj godini, o čemu svjedoči izvješće

¹⁰² Usp. *Ljetopis* 1.(1867.-1877.)-21.(1916.).

¹⁰³ Usp. *Ljetopis* 7.(1892.) str. 105.

¹⁰⁴ Usp. *Ljetopis* 8.(1893.), str. 80.

¹⁰⁵ Usp. Akademijin Arhiv, *Uručbeni zapisnik* (1896.), tek. br. 192, nadnevak 5. 11.

¹⁰⁶ Usp. *Duplikati koji se nalaze u knjižnici jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* (stara signatura 49.g.246)

objavljeno u *Ljetopisu* 16./1901. Godine 1901. Akademijin knjižničar August Musić zatražio je od uprave Akademije odobrenje za angažiranje honorarnih katalogizatora na izradi kataloga. Budući da Akademija nije imala financijskih mogućnosti podržati taj prijedlog, pitanje izrade kataloga ostalo je otvoreno. U *Ljetopisu* 19./1904. nema posebnih podataka o radu i uređenju Knjižnice, pa se može pretpostaviti da se on odvijao kao i u prethodnoj godini. Rad na popisivanju knjižnice Ivana Krstitelja Tkalčića, prema izvješću objavljenom u *Ljetopisu* 21./1916. započeo je te godine; svoju je knjižnicu Ivan Krstitelj Tkalčić oporučno ostavio Akademiji. Posao je tekao vrlo sporo i pretpostavljalo se da će se nastaviti i tijekom sljedeće godine jer je Tkalčićeva knjižnica imala više tisuća svezaka. Upravo o tomu svjedoči i *Ljetopis* 22./1917., gdje je zabilježeno da je nastavljeno popisivanje knjiga iz knjižnice Ivana Krstitelja Tkalčića, odnosno da se taj posao privodi kraju. One knjige iz Tkalčićeve ostavštine koje je Akademija već ranije imala u fondu svoje Knjižnice, pripao je, prema Tkalčićevoj osobnoj želji, Zboru duhovne mladeži zagrebačke. Prvo popisivanje knjižnične građe započeto je, dakle, koncem 1880-tih godina - kako vidimo iz *Ljetopisa* 2./1877.-1887. nastavlja se već drugu godinu popis knjižničnoga fonda. U svakom su godištu *Ljetopisa* objavljujane i prinove Knjižnice - ti su popisi donekle zamijenili krajnje nepotpun katalog Knjižnice. Oštra je ocjena stanja knjižničnih kataloga i Knjižnice općenito njezina ravnatelj Josipa Badalića u predavanju koje je održao povodom preuređenja knjižnice 1949. g.:

“Njen jedini, abecedni katalog, rukom pisan na osminskim listićima¹⁰⁷, - znatnim je dijelom potjecao još iz dobe prvoga Akademijina bibliotekara Ivana Krstitelja Tkalčića, pa je bio, kao i velik dio kasnijih nadopuna toga kataloga, nestručan, zastario i manjkav, a nije iscrpljivao - ni u pogledu točnosti ni potpunosti - velikog dijela sadržine same Knjižnice. Živjela je knjižnica prema tome za nauku samo nevelikim postotkom svoje imovine, i to na korist malobrojnih pojedinaca, dok je najveći dio njezina blaga bio silom prilika imobiliziran ...”¹⁰⁸.

Stručnoga kataloga Knjižnica nije imala, što je razumljivo, jer za njega u Zagrebu nije tada bilo ni pravoga uzora. I Sveučilišna knjižnica ga je tek postavila u svojoj novoj zgradi - prijedlog sheme stručnoga kataloga načinio je Kostrenčić 1899. godine, no stručni katalog nije napravio Kostrenčić, nego tek Velimir Deželić, ravnatelj Sveučilišne knjižnice, tako da je Sveučilišna knjižnica dobila javno dostupni stručni katalog 1913. godine. Ali, Akademijina knjižnica na tom polju očito nije surađivala sa Sveučilišnom knjižnicom, odnosno nije mogla preuzeti rješenja koja su u Sveučilišnoj knjižnici već realizirana, nego je to provedeno i u Akademiji ostvareno tek puno kasnije.

Korištenje fonda

Akademijin *Uručbeni zapisnik* 1866.-1870., za godinu 1867.¹⁰⁹ bilježi molbu Akademije kojom bi se članovima Akademije dopustilo da koriste knjižnicu Pravoslavne akademije, što je Namjesničko vijeće i dopustilo¹¹⁰. Dakle, akademici su koristili, uz dozvolu Namjesničkoga vijeća, knjižnicu Pravoslavne akademije, a kasnije i Sveučilišnu knjižnicu, temeljem članka 56. njezinih pravila¹¹¹. No, kako se odvijalo korištenje Akademijine knjižnice? Prema bilješci u *Uručbenom zapisniku* za 1874. godinu¹¹², Akademija šalje zamolbu Knjižnici samostana Ma-

¹⁰⁷) Listići se nalaze pohranjeni u kutijama u trezoru Akademijine knjižnice. Predviđeni su bili sljedeći podaci: Broj/Spisatelj/Naslov knjige/Mjesto štampe i naklade/Godina/Časti/Format/Opazke.

¹⁰⁸) Usp. J. Badalić 57.(1956.), str. 120.

¹⁰⁹) Usp. Akademijin Arhiv, Uručbeni zapisnik (1867), tek. br. 30, nadnevak 11. 7.

¹¹⁰) Usp. isto, (1868.), nadnevak 14. 8.

¹¹¹) Usp. Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za bogoštovje i nastavu ... kojom se propisuju pravila za biblioteku kr. sveučilišta Franje Josipa I. U Zagrebu (1876.), str. 22.

¹¹²) Usp. Akademijin Arhiv, Uručbeni zapisnik (1874.), tek. br. 89, nadnevak 23. 4.

le braće da joj pošalju na posudbu djela i rukopise M. Držića. Isti izvor za godinu 1876.¹¹³ donosi bilješku o spisu kojim Akademija javlja Sveučilišnoj knjižnici pod kojim uvjetima mogu sveučilišni profesori koristiti Akademijinu knjižnicu. Iste godine¹¹⁴ upisan je spis kojim Akademija poziva Kukuljevića da vrati one knjige koje je po kupoprodajnom ugovoru od 5. kolovoza 1868. iznio iz bivše muzealne knjižnice.

Bilješke o Akademijinim spisima navedene u *Uručbenom zapisniku* za 1876. godinu¹¹⁵ govore o molbi Akademije upućenoj Dvorskoj knjižnici u Beču kojom Akademija moli od te knjižnice neke knjige na posudbu - to su, dakle, počeci međubibliotečne posudbe Akademije, odnosno njezine Knjižnice.

Uručbeni zapisnik 1883. godinu¹¹⁶ bilježi: Akademijski knjižničar moli da se potraže od Ivana Kukuljevića izvorni rukopisi i uzajmljene knjige, a u Akademijinim spisima za 1883. g.¹¹⁷ nalazimo dopis koji je Tkalčić uputio Kukuljeviću i kojim ga moli da vrati potpuni primjerak rukopisa. Spis donosimo u prijepisu:

“... Pošto je ovoj akademiji i mjerno podpisanom dobro poznato, da su u sbirci Presvjetlosti Vaše nalazi podpun Marcelovićev novi prepis, naime od g. 1232-1693, to je po svoj prilici kakovom pometnjom došao među akademičke rukopise mjesto podpunoga i novoga prepisa, ovaj polovičan i stariji, to bih usudio se kao akademički bibliotekar preuljudno zamoliti, da blagoizvolite ovu pometnju ispraviti ...”

Tkalčić upozorava i Akademiju da Kukuljević nije predao potpuni rukopis nego “nekakav krnjast rukopis. Na ovo odgovorio mi je rečeni Presvietli gospodin i to ustmeno,” piše dalje Tkalčić u svom dopisu Akademiji, “da on s menom nema nikakva posla, jer da niti sam ja njegovu knjižnicu kupio, niti sam ju preuzimao od njega ...”. Tkalčić traži podršku Akademije svom zahtjevu da Kukuljević vrati i taj rukopis, ali i knjige ...” koje je za porabu pridržao.

Reklamacije su, dakle, slane povremeno, što potvrđuje i ovaj primjer reklamacije upućene Kukuljeviću.

Kroz izvještaje o Knjižnici koje je objavljivao *Ljetopis* pratimo i uporabu Knjižnice. *Ljetopis* 3./1888. bilježi da je Knjižnica otvorena svaki dan, a njome su se koristili, uz akademike, i ostali građani. Sveučilišni su profesori, zahvaljujući Kostrenčićevu zalaganju, mogli koristiti Knjižnicu pod istim uvjetima kao i akademici, a sljedeći svezak, 4./1889., govori da je Knjižnica bila otvorena svaki dan na uporabu znanstvenicima i sveučilišnim nastavnicima, a u njoj su boravili i proučavali njezin fond i strani istraživači. Porabom knjižnice bave se i *Pravila za knjižnicu*¹¹⁸, razdio III., koji se sastoji od dvadeset i jednoga članka, kojima se utvrđuje da se knjige iz Knjižnice mogu koristiti u čitaonici, kod kuće u Zagrebu i izvan Zagreba, a radno vrijeme čitaonice određuje Akademija. Korisnik se treba zadužiti za knjigu koju će čitati u čitaonici. Časopisi se koriste isključivo u čitaonici, a pojedinu knjigu može se rezervirati za sljedeći dan. Članak 25. govori da se za porabu izvan čitaonice posuđuju knjige članovima Akademije, sveučilišnim i gimnazijskim nastavnicima, književnicima, studentima uz jamstvo sveučilišnih profesora. Knjige se posuđuju na mjesec dana, a nakon mjesec dana treba obnoviti prijamnicu. Izvan trojedne kraljevine posuđuju se knjige i rukopisi samo uz naročitu dozvolu Akademije. Preporuka je da se rukopisi i dragocjene knjige ne posuđuju izvan Knjižnice, a ako se to želi, potrebno je ishoditi posebnu dozvolu Akademijina knjižničara.

¹¹³ Usp. isto, (1876.), tek br. 189, nadnevak 14. 6.

¹¹⁴ Usp. isto, tek br. 197, nadnevak 20. 6.

¹¹⁵ Usp. isto, tek br. 255, nadnevak 3. 10.

¹¹⁶ Usp. isto, (1883.), tek br. 59, nadnevak 29. 3.

¹¹⁷ Usp. Akademijin Arhiv, Akademijini spisi (1883.), tek br. 59, nadnevak 29. 3.

¹¹⁸ Usp. *Pravila za knjižnicu: Ljetopis* 2.(1877-1887), str. 40-45.

U trezoru Akademijine Knjižnice pronađeni su rukopisni imenici posuđenih knjiga¹¹⁹ i to: *Imenik posuđenih knjiga iz knjižnice* za 1892. i 1897. godine; *Imenik posuđenih knjiga* za 1892. godinu. U imeniku su navedeni podaci o posuđenim knjigama u sljedećim rubrikama: Broj tekuci/Ime i prezime posuditelja i eventualnog jamca/Naslov posuđene knjige/Dan posudbe/Eventualna opomena/Dan povratka/Opaszka. Iz evidencije posudbe vidi se da su prepisani i podaci iz ranijih evidencija, pa je imenikom obuhvaćena posudba od 1883. do 1893. godine. Tako je npr., prof. P. Budmani posudio Šulekov *Imenik bilja* 24. travnja 1883. g., što je na odgovarajući način i zabilježeno u *Imeniku*. 26. siječnja 1892. uz redni broj 62, zabilježeno je da je dr. M. Šrepel posudio *Revue des mondes*, 1870., 1 komad, da je 18. ožujka upućena opomena, a u rubrici "opaszka" stoji: "Prva knjiga izdana po novom knjižničaru dr. Kostu Vojnoviću". Podaci o posudbi knjiga iz fonda Akademijine knjižnice završavaju sa 12. svibnja 1893. Građu su posuđivali P. Budmani, P. Matković, A. Pavić, V. Klasić, R. Lopašić, N. Nodilo i dr. - dakle, akademici, sveučilišni nastavnici, akademski građani općenito. Temeljem *Imenika* zaključujemo da je posudba u razdoblju između 1883. i 1893. g. bila tek sporadična, odnosno da je posuđivano dva do pet naslova godišnje. Tek od 1891. nešto je povećana posudba - te je godine posuđeno izvan Knjižnice 26 naslova, 1892. g. posuđena su 83, a 1893. g. 24 naslova iz fonda Akademijine knjižnice. *Ljetopis* 7./1892. svjedoči namjeru "... premda je Akademija željela da knjižnica, dok se iznova sustavno ne popiše i ne inventira, bude samo akademikom pristupna ..."120. *Ljetopis* 12./1897. izvještava da je zbog bolesti knjižničara Knjižnica bila neko vrijeme zatvorena.

U trezoru Akademijine knjižnice nalazimo i *Imenik Posuđene knjige* 1897-1902. godine¹²¹, sa sljedećim rubrikama: Tekući broj/Naslov knjige/Uzajmitelj/Uzajmio/Vratio. I u ovom se imeniku vode i podaci o primljenim naslovima publikacija (knjiga i časopisa), ali u abecednom redoslijedu naslova. Svaki je naslov zabilježen na zasebnoj stranici, a elementi opisa naslov su i podatak o svescima - podaci su pisani pismom predložka, što je istinski kuriozum. Brojevi u imeniku teku do broja 967, a knjige su posuđivali A. Radić, E. Laszowski, T. Maretić, - . Šurmin, V. Klaić, O. Kučera, V. Varićak, F. Šišić i dr.; dak Čolnik posudio je Heineova djela, a pojedinci iz Bjelovara, Osijeka, Travnika i Splita također su navedeni kao korisnici Akademijine knjižnice. Tada je posudba postala nešto jača, o čemu je izvještavao i *Ljetopis*¹²²: *Ljetopis* 14./1899. u izvješću o knjižnici ističe sve znatnije korištenje Knjižnice, a *Ljetopis* 15./1900. navodi da se korištenje fonda nastavlja. U sljedećem svesku, 16./1901., *Ljetopis* bilježi da se građa sve više posuđuje/koristi, a "... knjižnica je otvorena općinstvu ponedjeljkom, srijedom, četvrtkom i petkom od 11. do 1. ure ..."123. I izvješće u sljedećem svesku *Ljetopisa*, 17./902. govori o "živahnoj" porabi Knjižnice. Iz izvješća objavljenog u *Ljetopisu* 18./1903. saznajemo da je u tom razdoblju Knjižnica bila otvorena za javnost samo tri puta tjedno.

Čitaonica

Rečeno je da su *Pravilima za knjižnicu* postavljeni i uvjeti korištenja građe i u čitaonici. U *Imeniku Poslane knjige* 1897.-1899. godine¹²⁴ nalazi se i dodatak koji sadrži popis *Časopisi i publikacije, koji se stalno nalaze u čitaonici*. Elementi popisa su: *Naslov časopisa/knjige/Svesci*. Naslovi (ukupno 47 naslova) nisu navedeni u abecednom redoslijedu, a zabilježeni su pismom predložka. Časopisi koji su se, prema ovom popisu, nalazili u čitaonici Akademijine knjižnice, dobiveni su većinom zamjenom s drugim znanstvenim ustanovama i uče-

¹¹⁹ Usp. Akademijina knjižnica, spisi.

¹²⁰ Usp. *Ljetopis* 7.(1892.), str. 105.

¹²¹ Usp. Akademijina knjižnica, spisi.

¹²² Usp. *Ljetopis* 12.(1897.)-18.(1903.) - izvješća tajnika za književna pitanja

¹²³ Usp. *Ljetopis* 16.(1901.), str. 71.

¹²⁴ Usp. Akademijina knjižnica, spisi.

nim društvima u Austro-Ugarskoj i inozemstvu. Bili su to pretežito časopisi s područja filologije, pedagogije, etnologije, prava i dr. U Akademijinoj se knjižnici nalazi i *Imenik Primljene knjige 1900-125*, u kojem se nalazi i popis: *Časopisi koji se stalno nalaze u čitaonici*. Nisu navedeni u abecednom redoslijedu naslova, a ukupno 43 naslova zabilježena su pismom predložka. Elementi popisa su: Naslov časopisa/Svesci.

Iako na temelju obaju¹²⁶ popisa možemo zaključiti da je Akademijina knjižnica imala u svom fondu manji broj naslova časopisa s područja prirodnih i primijenjenih znanosti, ipak je značajan fond časopisa služio akademikima i drugim znanstvenicima kao izvor znanstvenih informacija s pojedinih područja proučavanja i davao uvid u tadašnje stanje europske znanstvene misli. Podatak o činjenici da su bili izloženi u čitaonici važan je jer svjedoči o njihovoj dostupnosti zainteresiranim korisnicima. Korištenje te građe u čitaonici, o kojem nemamo zapisa, bilo je, što je regulirano pravilima, znatno češće nego posudba izvan prostora Akademije.

¹²⁵⁾ Usp. isto.

¹²⁶⁾ Naslovi časopisa uz imenik Poslane knjige 1897-1899. godine: Učenijski zapiski imperatorskoga kazanskoga univerziteta, Vestnik češke akademie, Sbornik' har'kovskoga istoriko-filologičeskoga občestva, Krok, Wista, Universitetskija izvestija, Mitteilungen der kk. geographischen Gesellschaft, Bulletino di archeologia dalmata, Periodičesko spisanie na b'lgarskoto kniževno družestvo, Školski vjesnik: stručni listy zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu, Český časopis historický, Mjesečník Ppravníčkoga društva u Zagrebu, Časopis Matice morvske, B'lgarska sbirka, Nastavnik, Letopis Matice srbske, Izvestija inperatorskoj akademii nauk, Literarisches Centralblatt, Časopis pro pestovanimatematiky a fysiky, Bulletin international de l'academie des sciences de Cracovie, Zeitschrift des vereins für Volkskunde, B'lgarski pregled', Verhandlungen der kk. geologischen Reichsanstalt, Narodopisna vystava v Prage 1895, Academie des inscriptions et belles lettres, comptes rendus des seances, Atheneum, Russkij filologičeskij v'ěstnik', Bulletin de la societe imperiale des naturalistes de Moscou, Glasnik Zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini, Literaturnyj sbornik izdavaemzj galicko-russkoju maticuju, Žurnal' Ministerstva narodnago prosvješćenija, Kwartalnik historyczny, Archiv fuer slavistische Philologie, Matematičeskij sbornik', Izvestija imp. russkago geografičeskago občestva, Starohrvatska prosvjeta, Varšavskaja universitetskaja izvestija, Český lid, Slovenske pohľady, Listy filologicke, Slovenske dohlady, Časopis mus. spoločnosti, Prahistorische Blaetter, Melusine, Donaulaender, Vjestnik zem. arhiva, Karadžić.

Naslovi časopisa uz Imenik Primljene knjige 1900-: Časopis Matice moravske, Slovenske dohlady, Mjesečník, Český časopis historický, B'lgarska sbirka, Literarisches Centralblatt, Starohrvatska prosvjeta, Prahistorische Blaetter, Česka mysl, Vestnik češke akademie, Atheneum, Časopis musealny slov. spoločnosti, Zeitschrift des Vereins fuer Volkskunde, Listy filologicke, Glasnik. Zem. muzeja za Bosnu i H., Bulletin international de l'Academie de Cracovie, Sprawozdania Akademii w Krakowie, Časopis pro pestovani mathem. a fyz., Letopis Matice srpske, Mitteilungen der anthropolog. Gesellschaft, Melusina, Verhandlungen der lek. geolog., Čurnal Ministerstva nar. p., Bulletin di archeol. e stor. dal., Školski vjesnik, Vjesnik kr. hrv.-slov.-dalm. zem. arkiva, Kwartalnik historyczny, Mitteilungen der kk. geogr. Gesellschaft, Periodičesko spisanie, Wista, Universitetskija izvestija, Ottuv slovenik naučný, Nastavnik, Archiv f. slav. Philologie, Matematičeskij sbornik', Filolog. zapiski, Český lid, Russky filolog. vestnik', Bollettino delle pubblicazioni ital., Starohrvatska prosvjeta, Kolo, Dom in svet, Swiat slowianski.

Zaključak

Stoljećima se na tlu Hrvatske stvaralo kulturno blago najviše vrijednosti - graditeljska baština, umjetnička djela neprolazne vrijednosti, kultura pisane riječi, kao potvrda postojanja i razvitka hrvatskoga naroda kao dijela svoga europskoga okružja. Iako trajno izložen stranim presizanjima i uvijek prisiljen dokazivati i boriti se za svoju samobitnost, podijeljen i politički i ekonomski ovisan o Austriji, Mađarskoj, Italiji, hrvatski je narod dao europskoj kulturi niz izuzetnih umjetnika, znanstvenika, književnika, koji su bili poznati i priznati u svijetu, članovi znanstvenih društava, pa i osnivači akademija u europskim zemljama. U Hrvatskoj se vrlo rano razvila književnost na narodnom jeziku, odnosno na čakavskom, kajkavskom i štokavskom narječju, kao i jednako značajno književno stvaralaštvo hrvatskih latinista. Značenje književne pisane riječi uvidjeli su upravo pokretači osnivanja Akademije, koja je trebala napose povezati vrhunske znanstvenike iz svih hrvatskih, tada razjedinjenih zemalja. U skladu s panslavenskim shvaćanjima onoga vremena, Strossmayer i Rački Akademijine su aktivnosti dijelom usmjerili na druge slavenske, napose južnoslavenske, zemlje. Nacionalna gibanja u europskim zemljama odrazila su se i na Hrvatsku - velikani onoga doba, međutim, nisu imali dovoljno snage da načine iskorak prema potpunoj samostalnosti hrvatske države, nacije, kulture. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti imala je značajnu ulogu u razvitku nacionalne kulture, a bogata zbirka knjiga koje je sabrala u svojoj Knjižnici trajno svjedoči o nacionalnoj kulturnoj povijesti. Knjižnica, kao i Akademija sama, svojim postojanjem i fondom svjedoči i o kulturi svoga naroda i pojedinaca koji su je stvarali, ali i o povijesnom bremenu proteklih razdoblja. Težište Akademijina rada bilo je, dakle, na proučavanju hrvatske kulture i povijesti, o čemu svjedoči i naslijeđen fond Akademijine knjižnice. Svoju vrijednost i svoj značaj zahvaljuje u mnogočemu i Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom, njegovoj svestranosti i težnji da prikupi dokumente i građu važnu za povijest, kulturu i književnost svoga naroda. Akademijina knjižnica promotrena je s aspekta smještaja, financiranja, upravljanja, osoblja koje je za nju bilo zaduženo, te s aspekta izgradnje fonda i načina nabave knjižnične građe. Pažnja je također posvećena knjižničnom poslovanju, stručnoj obradbi građe i korištenju fonda.

Zaključno možemo reći, da unatoč Strossmayerovu i Akademijinu trudu oko Knjižnice u skućenim financijskim, prostornim i drugim prilikama, nedovoljnom broju odgovarajuće obrazovanoga osoblja, te u okruženju opterećenom stalnim dokazivanjem nacionalne samobitnosti i nastojanjima da se izbjegnu trajna strana presizanja, dometi rada Knjižnice ipak su ostali ograničeni. Njezino najveće postignuće bio je prikupljen vrlo vrijedan fond koji i danas imamo u Knjižnici.

*Izvori i literatura**a) Izvori*

Akademijin Arhiv, Akademijini spisi za godinu:

(1860) tek. br. 1

(1866) tek. br. 14

(1868) tek. br. 2, 263

(1875) tek. br. 55

(1877) tek. br. 170, 334

(1882) tek. br. 136, 169

(1883) tek. br. 59

(1893) tek. br. 105

(1896) tek. br. 192

(1897) tek. br. 157

Akademijin Arhiv, Namjesničko vijeće, spisi o Akademiji, uručbeni zapisnik za godinu (1861-1867)

Akademijin Arhiv, rukopisna ostavština Ivana Kukuljevića, signatura XV-23

Akademijin Arhiv, Uručbeni zapisnik za godinu:

(1860) tek. br. 1

(1865) tek. br. 74

(1866) tek. br. 14, 44, 47

(1867) tek. br. 5, 30, 58, 69, 78, 114, 118, 120, 127

(1868) tek. br. 2, 8, 84, 105, 263, (14.8.)

(1869) tek. br. 224

(1874) tek. br. 89

(1875) tek. br. 55

(1876) tek. br. 189, 197, 255

(1877) tek. br. 170, 334

(1882) tek. br. 136, 169

(1883) tek. br. 59

(1893) tek. br. 105, 157

(1896) tek. br. 192

(1897) tek. br. 157

Akademijina Knjižnica, spisi

- abecedni katalog na listićima

- Imenik Poslane knjige za godinu (1897.-1899.)

- Imenik Posuđenih knjiga za godinu (1892.-1897.), (1897.-1902.)

- Imenik Primljene knjige za godinu (1900.-1903.)

- Popis časopisa koji se nalaze u čitaonici
- Popis knjiga za parišku izložbu (1889.)
- Popis svezaka Revue des mondes (1892.)

b) Literatura

- Badalić, J. (1937). Javne knjižnice u Savskoj Banovini - njihovo stanje i potrebe. Zagreb : Tisak zaklade "Narodnih novina", 1937.
- Badalić, J. (1956). Knjižnica JAZU u prošlosti i sadašnjosti // Ljetopis JAZU 57(1956.), 204-223.
- Badalić, J. (1950). Povodom preuređenja Knjižnice Jugoslavenske akademije u Zagrebu // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 1.(1950.), 1-3, 119-126.
- Badalić, J. (1943). Za naše narodno knjižničarstvo // Prosvjetni život 2.(1943.), 9-11, 97-110.
- Bauer, A. (1943). Govor ... povodom 50. obljetnice prve svečane akademičke sjednice // Ljetopis 32.(1917), 19-47.
- Blažeković, T. (1994). Ivan Kukuljević Sakcinski i Rijeka // Vjesnik Povijesnog arhiva Rijeka 35./36.(1994.), 205-219.
- Bogišić, B. (1866). O preuredjenju narodnoga muzeja u Zagrebu. Zagreb : Brzotiskom Antuna Jakića, 1866.
- Božić-Bužanić, D. (1995). Južna Hrvatska u europskom fiziokratskom pokretu. Split : Književni krug , 1995.
- Brek, M. (1952.). Rukopisi knjižnice Male braće u Dubrovniku. Knj. I. Zagreb, 1952., Hrvatska bibliografija, Niz C, knj. 3.
- Čitaonički i knjižnični pokret u Hrvatskoj u 19. i 20. stoljeću. (1996.). Zbornik radova sa znanstvenog skupa, Pazin, 15. studenoga 1993. Pula : Sveučilišna knjižnica, 1996.
- Črnja, Z. (1978.). Kulturna povijest Hrvatske. Rijeka : "Otokar Keršovani", 1978., sv.2.
- Dahl, S. (1979.). Povijest knjige. Zagreb : HBD, 1979.
- Deželić, V. (1911.). O evoluciji modernih slobodnih knjižnica // Narodni glas (Karlovac) 6.(1911.), br. 19., 20., 21., 25., 26., 31., 33.
- Deželić, V. (1994.). Sjedinjenje zagreb. hrvatskih kulturnih društava g. 1848-1853. // E. Laszowski. Stari i novi Zagreb.
- Pretpisak izd. iz 1925. Zagreb : Školska knjiga, 1994., 141-150.
- Dnevnik Sabora trojedne kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije. (1861.) Zagreb, 1861.
- Dragoljub 1.(1867). br. 32; 2.(1868.), br. 4.
- Duplikati koji se nalaze u knjižnici Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, (s. a.).
- Fancev, F. (1926.). Biblioteke u Hrvatskoj // Narodna enciklopedija, 1.(1926.), 194-199.
- Fancev, F. (1925.). Sveučilišna knjižnica // Sveučilište Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u Zagrebu 1874.-1924.
- Spomenica Akademickog senata. Zagreb, 1925., 191-224.
- Gajski, Z. Knjižnica Hrvatskog povijesnog muzeja // <http://public.srce.hr/hpm>.
- Grafenauer, I. (1929.). Valjavec Matija Kračmanov // Narodna enciklopedija, 4.(1929.), 1030.
- Gruber, D. (1905.). Ivan Krstitelj Tkalčić // Ljetopis 20.(1905.), 117-156.

- Gulin, A. (1979). Bibliografija radova Franje Račkoga i bibliografija radova o njemu // Zbornik Zavoda za povijesne znanosti Istraživačkog centra JAZU 9.(1979.), 275-370.
- Hessel, A. (1977). Povijest knjižnica. Zagreb : HBD, 1977.
- Historija čovječanstva. (1976.). Zagreb : Naprijed, 1976., sv.3.
- Horvat, J. (1989.). Politička povijest Hrvatske. Zagreb : "August Cesarec", 1989.
- Horvat, R. (1994.). Akademijaska palača u Zagrebu // E. Laszowski. Stari i novi Zagreb. Pretisak izd. iz 1925. Zagreb, Školska knjiga, 1994., 214-227.
- Horvat, R. (1994) Postanak Jugoslavenske akademije u Zagrebu // E. Laszowski. Stari i novi Zagreb. Pretisak izd. iz 1925. Zagreb, Školska knjiga, 1994., 119-136.
- Hrvatska knjiga od prvotiska do sredine 16. st. u zbirkama JAZU. (1983.). Zagreb : JAZU, 1983.
- Ivančan, Lj. (1925.). Metropolitanska knjižnica u Zagrebu // Narodna starina. Ur. Josip Matasović. U Zagrebu, 1925. knj. 4., 191-193.
- Jakić, T. (1978.). Die Bibliothek der Jugoslawische Akademie der Wissenschaften und Künste in Zagreb // Das Croatische Bibliothekswesen, Wien, Oesterr. Institut für Bibliotheksforschung, Dokumentations- und Informationswesen, 1978., 84-95.
- Jakić, T. (1975.). Ivan Kukuljević Sakcinski - bibliofil i bibliograf // VBH 21.(1975.), 1-4, 1-16.
- Jakić, T. (1962.). O postanku i sastavu biblioteke Ivana Kukuljevića : prilog historijatu knjižnice JAZU // Rad JAZU 324.(1962.), 145-170.
- Kastropil, S. (1951.). Bogišićeva biblioteka u Cavtatu // VBH 2.(1951.), 1-4, 48-58.
- Klaić, N. (1986.). Kritički pogled na hrvatsku historiografiju u doba romantizma // Gordogan 8.(1986.), 22, 3-84.
- Knjižnica Ivana Kukuljevića Sakcinskoga u Zagrebu. (1867.). U Zagrebu : Knjigotiskarna Dragutina Albrechta, 1867.
- Kolarić, A. (1994.). Ivan Kukuljević i narodna zahtijevanja 1848. godine // Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin 6.-7.(1994.), 117-121.
- Korespondencija Rački-Strossmayer. (1928.-1931.) Ur. F. Šišić. - Zagreb : JAZU, 1928.-1931., knj. 1-4.
- Kostrenčić, M. (1910.). Hanel Jaromir // Ljetopis 15.(1910.), 118-129.
- Kratofil, M. (1986.). Jugoslavenska knjižnica Ivana Kukuljevića Sakcinskog u Zagrebu 1867. g. Zagreb : JAZU, 1986.
- Kučera, E. (1951.). Bibliotekarsko spominjanje // VBH 2.(1951.), 3-4, 19-31.
- Kukuljević Sakcinski, I. (1861.). Pismo ... o uzroku izstupljenja iz Akademije. Zagreb, 1861.
- Kurelac, M. (1994.). Ivan Kukuljević Sakcinski : život i djelo // Radovi Zavoda za znanstveni rad HAZU Varaždin 6.-7.(1994.), 101-116.
- Libraries in Croatia. (1975.). Zagreb : HBD, 1975.
- Logar, J. (1973.). Uvod u bibliografiju. Sarajevo : "Svjetlost", 1973.
- Ljetopis JAZU ; 1.-32., 56., 57.
- Macan, T. (1990.). Hrvatski put Ivana Kukuljevića Sakcinskog // Marulić 23.(1990.), 6, 773-785.
- Markov, A. (1944.). Metropolitanska knjižnica // Kulturno-povijesni zbornik zagrebačke nadbiskupije. U spomen 850. godišnjice osnutka. I. dio. Zagreb : Izdanje Hrvatskog izdavačkog bibliografskog zavoda, 1944., 493-504.

- Maštrović, V. (1979.). Zadar i osnivanje Jugoslavenske akademije s osvrtom na Franju Račkog // Zbornik Zavoda za povijesne znanosti Istraživačkog centra JAZU 9.(1979.), 243-255.
- Mesić, -. (1996.). Pokret pučkih knjižnica u Hrvatskoj (sažetak priopćenja) // Čitaonički i knjižnični pokret u Hrvatskoj u 19. i 20. stoljeću, 109-110.
- Musić, A. (1938.). Autobiografske bilješke // Ljetopis 51.(1937/1938.), 181-202.
- Musić, A. (1929.). Franjo Rački prvi predsjednik i organizator akademije // Proslava stogodišnjice rođenja Franje Račkoga, u Zagrebu, 1. i 2. juna 1929., 11-26.
- Naredba kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljske vlade, odjela za bogoštvo i nastavu od 15. ožujka 1876. br. 541., kojom se propisuju pravila za biblioteku kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu. (1876.) Službeno izd. U Zagrebu, 1876.
- Narodna enciklopedija. (1926.-1929.). Zagreb : Bibliografski zavod, 1926.-1929., sv. 1-4.
- Pravila ... Akademije znanosti i umjetnosti // Ljetopis JAZU 1.(1867-1877), 18-25.
- Pravila za knjižnicu // Ljetopis JAZU 2.(1877-1887), 38-45.
- Predbježni ugovor o prodaji Kukuljevićeve knjižnice, Arhiv HAZU, XV-23, E-II-13.
- Proslava stogodišnjice rođenja Franje Račkoga u Zagrebu 1. i 2. juna 1929. Zagreb : JAZU, 1929.
- Rački, F. (1892.). Osvrt na 25-godišnje djelovanje akademije // Ljetopis 7.(1892.), 109-135.
- Rački, F. (1877.). Povijest akademije // Ljetopis 1.(1867.-1877), 1-17.
- Rad JAZU ; 1, 2, 3, 5, 6, 26, 35, 110, 324.
- Ravlić, J. (1963.). Povijest Matice hrvatske // Matica hrvatska 1842-1962. Zagreb : Matica hrvatska, 1963., 11-270.
- Riznica ilirska. (1985.). Zagreb : NZMH , 1985.
- Rogulja, P. (1989.). Hrvatska nacionalna bibliografija i Ivan Kukuljević Sakeinski. Zagreb : NSB, 1989.
- Rogulja, P. (1995.). Ivan Kukuljević u očima drugih // Marulić 28.(1995.), 3, 486-491.
- Rojnić, M. (1974.). Nacionalna i sveučilišna biblioteka. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo, 1974.
- Sečić, D. (1996.). Kraljevska sveučilišna knjižnica u Zagrebu. 1874.-1918. Dokt. disert. Zagreb, 1996.
- Smičiklas, T. (1892.). Život i djela Ivana Kukuljevića Sakeinskoga // Rad JAZU 110.(1892.), 110-205.
- Smičiklas, T. (1895.). Život i djela dra. Franje Račkoga. U Zagrebu : JAZU, 1895.
- Smičiklas, T.; F. Marković. (1892.). Matica hrvatska od godine 1842. do godine 1802. Spomenknjiga. U Zagrebu : Matica Hrvatske, 1892.
- Spomenica JAZU. (1966.). 1866.-1966. Zagreb, 1966.
- Spomenica Savjeta akademija znanosti i umjetnosti. (1979.). Skopje, 1979.
- Stipčević, A. (1977.). Akademija // Opća enciklopedija, 1, 60-61.
- Stipčević, A. (1979.). Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti // Spomenica Savjeta akademija znanosti i umjetnosti, 1979., 21-36.
- Stipčević, A. (1985.). Povijest knjige. Zagreb : NZMH, 1985.
- Stipčević, A. (1981.). Tiskani katalogi knjižnica u Hrvatskoj do I. svjetskog rata // VBH 25.(1981.), 1-4, 195-215.

120 godina JAZU. (1986.). Zagreb, 1986.

125 godina HAZU. (1991.). Zagreb, 1991.

135 godina HAZU. (1996.). Zagreb, 1996.

Strohal, R. (1910.). Dr. Jaromir J. Hanel // Ljetopis 25.(1910.), 118-129.

Strossmayer. Koledar za godinu (1907), (1908.), (1909.).

Sveučilište Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u Zagrebu 1874.-1924. (1925.). Spomenica akademičkog senata. U Zagrebu, 1925.

Szabo, A. (1991.). Ivan Kukuljević Sakcinski i hrvatske središnje kulturne ustanove u Zagrebu u 19. st. // Kaj 24.(1991.), 4, 55-64.

Szabo A. (1988.). Središnje institucije Hrvatske u Zagrebu 1860-1873. Zagreb, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta, 1988., sv. 2.

Šišić, F. (1929.). Franjo Rački historik // Proslava stogodišnjice rođenja Franje Račkoga, u Zagrebu 1. i 2. juna 1929., 26-38.

Škiljan, M. 150 godina nacionalnog muzeja u Hrvatskoj // <http://public.srce.hr/hpm>.

Matija *Valjavec*

The history of The Library Of The Croatian (at that time Yugoslav) Academy Of Arts And Science

The cultural riches of the greatest value in the territory of Croatia have been created for centuries - the builders' heritage, the artifacts of eternal value, the culture of the written word, as a testimonial of existence and development of the Croatian nation as a part of its European surrounding. Although permanently exposed to foreign territorial claims and always forced to prove itself and fight for its identity, divided and politically and economically dependent of Austria, Hungary and Italy, the Croatian nation contributed the European culture by the whole range of extraordinary artists, scientists, writers who were famous and recognized around the world, who were members of scientific societies as well as founders of academies in the European states. The literature in national language - chakavian, kajkavian and stokavian dialects developed rather early in Croatia, as well as equally important literary works of the Croatian Latinists. The meaning of the literary written word was acknowledged by the founders of the Academy, which was supposed to link the top level scientists from all the Croatian lands that were divided in that period of time. In accordance with the pan-Slavist ideas of that period, Strossmayer and Rački directed the activities of the Academy towards other Slavic, mostly South Slavic countries. The national movements in the European countries also influenced Croatia - the distinguished people of that time, however, were not strong enough to make a step forward towards the complete independence of the Croatian state, nation, culture. The Croatian Academy of Arts and Science had an important role in the development of the national culture, and the large collection of books in its Library proves permanently the national cultural history. The Library, as well as the Academy itself, verifies by its existence and holdings not only the culture of its nation and individuals that were creating it, but also the historical burden of the past times. The focus of the Academy's activities was studying the Croatian culture and history, which can be seen from the inherited holdings of the Library of the Academy. The Library owes its value and importance in many ways to Ivan Kukuljević Sakcinski, his versatility and efforts to collect the documents important for the history, culture and literature of his nation. The Library of the Academy was looked at from the aspect of accommodation, financing, management, personnel who was in charge for it, but also from the aspect of upgrading the holdings and ways of acquisition of the library material. The attention was also paid to the library activities, expert processing of the materials as well as the utilization of the holdings.